

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ
ТА АРТМЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА АРТМЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІВЕНТ-ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

на тему:

Культурний туризм як рушійна сила економічного розвитку регіону – Київської області

Виконала:

Студентка II курсу магістратури,
група МКД11-23з «Менеджмент
соціокультурної діяльності»

Якимчук Олена Борисівна

Науковий керівник:

доцентка кафедри
артменеджменту та івент-
технологій

Дячук Валентина Павлівна

Рецензент: доцентка кафедри
івент-менеджменту та індустрії
дозвілля КНУКІМ

Пашкевич Марина Юхимівна

Допущено до захисту:
протокол засідання кафедри
№4 від 20 листопада 2024 р.
в.о. завідувача кафедри артменеджменту
та івент-технологій

_____ Вікторія Добровольська

Київ-2024

АНОТАЦІЯ

«Культурний туризм як рушійна сила економічного розвитку регіону – Київської області»

Об'єкт дослідження – міжнародний досвід у вивченні розвитку туристичного сектора економіки: зокрема культурний туризм як рушійна сила економічного розвитку регіону – Київської області.

Предмет дослідження – теоретичні та методологічні основи розвитку культурного туризму в країні.

Мета роботи - визначення теоретичних та методологічних основ формування туристичної індустрії як важливого чинника економічного розвитку країни, аналіз сучасних тенденцій розвитку туризму в провідних туристичних країнах світу та в Україні. Дослідження міжнародного досвіду з організації туристичної діяльності, оцінка тенденцій впливу туристичної галузі на економічні показники провідних туристичних країн. Довоєнна ситуація та прогнозування можливостей відновлення культурного туризму в Україні та Київській області зокрема. З урахуванням досвіду інших країн, розробка рекомендацій щодо міжнародного туризму в Україні.

У випускній кваліфікаційній роботі проведено аналіз дослідження культурного туризму як елемента впливу на економіку країни та її загальний розвиток. Однак виникає питання, чи дійсно туризм є каталізатором економічного зростання для провідних туристичних країн і для України — саме ця дискусія підкреслює актуальність даного наукового дослідження. Крім того, заслуговує на увагу адаптація зарубіжного досвіду під час розробки державної стратегії розвитку туризму з урахуванням впливу світових дестабілізуючих чинників: пандемії, військового стану та ін.

2020 рік розгорнув для всіх нас новий світ. Світ, у якому кожна нація, кожна країна почали вивчати себе наново. Банальна причина - неможливість мандрувати планетою - відкрила для багатьох внутрішній туризм.

Україна - не виняток. Саме у 2020-му чимало українців вперше дізналися про Рожеве озеро на Херсонщині, Васильківські Карпати на Київщині, кварцовий кар'єр на Харківщині чи проїхалися старовинними замками. Більшість науковців переконані, з туристичними приладами нам дійсно пощастило.

Культурний туризм має великий потенціал для стимулювання економічного зростання та збереження культурної спадщини в Україні. Впровадження успішних практик провідних туристичних країн, інвестування в інфраструктуру, активний маркетинг, організація культурних заходів та підтримка місцевих ініціатив сприятимуть розвитку культурного туризму і підвищенню привабливості України на міжнародному туристичному ринку.

Розвиток культурного туризму в Київській області є напрямом економічного і соціального зростання регіону. Тип туризму передбачає відвідування історико-культурних пам'яток, музеїв, місць, пов'язаних із видатними подіями та особистостями. Київщина має багату культурну спадщину, яка є місцевим фактором для залучення внутрішніх туристичних груп так і закордонних.

Культурний туризм в Київській області має значний потенціал завдяки історико-культурній спадщині, унікальним пам'яткам та подіям, які приваблюють групові тури від шкільних екскурсійних груп до емігрантських туристичних подорожей Україною, пращури яких походять з цих країв, - «відвідання колиски роду». Розвиток культурного туризму в Київській області потребує комплексного підходу, який включає як збереження історичних пам'яток, так і модернізацію туристичної інфраструктури. Інтеграція нових технологій, просування культурних заходів та міжнародна промоція сприятимуть підвищенню привабливості регіону на глобальному туристичному ринку.

Ключові слова: культурний туризм, економіка, інформація, заходи, регіон, музеї, аналіз, інфраструктура, традиції, ресурси, інновації, тенденції, технології, досвід, ринок туристичних послуг.

ANNOTATION

"Cultural tourism as a driving force of the economic development of the region - Kyiv region"

The object of the research is cultural tourism as a driving force of the economic development of the region - Kyiv region, the process of increasing the efficiency of the development of the tourism industry in Ukraine and, in particular, in the Kyiv region, based on the experience of other countries.

The subject of the study is the theoretical and methodological foundations of the development of cultural tourism in the country.

The purpose of the work is to determine the theoretical and methodological foundations of the formation of the tourism industry as a key factor in the economic development of the country, the analysis of modern trends in the development of tourism in the leading tourist countries of the world and in Ukraine, the study of international experience in the organization of tourist activities, the assessment of the impact of the tourism industry on the economy of the leading tourist countries, as well as on the economy of Ukraine and the Kyiv region, in particular, the development of recommendations for the development of international tourism in Ukraine, taking into account the experience of other countries.

In the final qualification work, an analysis of the study of cultural tourism as an element of influence on the economy of the country and its general development was carried out. However, the question arises whether tourism is really a catalyst of economic growth for the leading tourist countries and for Ukraine — it is this discussion that emphasizes the relevance of this scientific study. In addition, the adaptation of foreign experience during the development of the state strategy for the

development of tourism, taking into account the influence of the world, pandemic, martial law and other factors, deserves attention.

2020 opened a new world for all of us. A world in which every nation, every country began to study itself anew. A banal reason - the impossibility of traveling around the planet - opened domestic tourism for many.

Ukraine is no exception. It was in 2020 that many Ukrainians learned for the first time about the Pink Lake in the Kherson Region, the Vasylkiv Carpathians in the Kyiv Region, the quartz quarry in the Kharkiv Region, or visited ancient castles. Needless to say, we were really lucky with tourist attractions.

Cultural tourism has great potential for stimulating economic growth and preserving cultural heritage in Ukraine. Implementation of successful practices of leading tourist countries, investment in infrastructure, active marketing, organization of cultural events and support of local initiatives will contribute to the development of cultural tourism and increase Ukraine's attractiveness on the international tourist market.

The development of cultural tourism in the Kyiv region is the direction of economic and social growth of the region. The type of tourism involves visiting historical and cultural monuments, museums, places associated with outstanding events and personalities. Kyiv Region has a rich cultural heritage, which is a factor for attracting tourists both from Ukraine and abroad.

Cultural tourism in the Kyiv region has significant potential due to the historical and cultural heritage, unique sights and events that attract rich domestic and international tourists.

The development of cultural tourism in the Kyiv region requires a comprehensive approach, which includes both the preservation of historical monuments and the modernization of tourist infrastructure. Integration of new technologies, promotion of cultural events and international promotion will contribute to increasing the attractiveness of the region in the global tourism market.

Keywords: cultural tourism, economy, information, development, approach, activities, region, tourist, museums, analysis, infrastructure, traditions, resources, innovations, trends, technologies, experience, market for tourism services.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ КРАЇНИ ЯК ФАКТОРА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	10
1.1. Культурний туризм. Поняття та визначення.....	10
1.2. Теоретико-методологічні основи впливу туризму на економічне зростання країни.....	15
1.3. Практика організації туристичної діяльності в провідних країнах світу.....	19
1.4. Культурний туризм Київщини.....	24
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТУРИЗМУ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ.....	33
2.1. Сучасні напрямки та актуальні тенденції розвитку туризму: світові лідери галузі.....	33
2.2. Аналіз впливу туризму на економічні показники в Україні та провідних туристичних країнах.....	43
Висновки до розділу 2.....	54
РОЗДІЛ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ФАКТОРІВ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ІНШИХ КРАЇН	56
3.1 Прогнозування методів сприяння розвитку туризму в Україні з урахуванням досвіду інших країн	56
3.2 Розвиток культурного туризму регіону – Київської області.....	65
Висновки до розділу 3.....	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Актуальність роботи. Культурний туризм відіграє важливу роль в економіці країни, сприяючи її загальному розвитку, створенню нових робочих місць для працездатного населення та вдосконаленню інфраструктури. Однак виникає питання, чи є туризм чинником, що стимулює економічне зростання в провідних туристичних країнах та в Україні. Це питання підкреслює актуальність проведеного наукового дослідження. Окрім того, варто звернути увагу на необхідність впровадження досвіду інших країн при розробці державної стратегії розвитку туризму, особливо в умовах наслідків війни, пандемії, природних катаклізмів.

Метою цього наукового дослідження є аналіз впливу культурного туризму на економічне зростання України, на прикладі Київської області.

Об'єктом роботи виступає процес підвищення ефективності розвитку туристичної індустрії в Україні та, зокрема, в Київській області, на основі досвіду інших країн.

Предметом є теоретичні та методологічні основи розвитку культурного туризму в країні.

Основними завданнями наукової роботи є:

- ✓ Визначення теоретичних та методологічних основ формування туристичної індустрії як важливого чинника економічного розвитку країни;
- ✓ Аналіз сучасних тенденцій розвитку туризму в провідних туристичних країнах світу та в Україні;
- ✓ Дослідження міжнародного досвіду в організації туристичної діяльності;
- ✓ Оцінка впливу туристичної галузі на економіку провідних туристичних країн, а також на економіку України та Київської області зокрема;

✓ Розробка рекомендацій щодо розвитку міжнародного туризму в Україні, враховуючи досвід інших країн.

Методи емпіричного дослідження: порівняння та спостереження; системний підхід (для аналізу системи пріоритетів розвитку міжнародного туризму); методи аналізу та синтезу (для оцінки змін у туристичних потоках різних країн світу); економіко-математичні методи та методи програмного моделювання (для проведення емпіричних досліджень); метод групування (для визначення країн, що отримують найбільші доходи від міжнародного туризму).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому що:

- на основі емпіричних досліджень підтверджено взаємозв'язок між розвитком туризму та зростанням ВВП різних країн;
- проведена кластеризація країн за рівнем доходів від міжнародного туризму.

Структура роботи: анотація, вступ, 3 розділи, висновок, список використаних джерел із 52 найменувань, 7 рисунків, 2 таблиці. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок - з них 73 - основного тексту.

У першому розділі здійснено огляд літератури, яка аналізує вплив міжнародного туризму на економічне зростання країн, а також представлено структурно-логічну схему та досліджено розвиток культурного туризму безпосередньо в Київській області. У другому розділі проведено аналіз, який дозволив визначити вплив міжнародного туризму на економічний розвиток України та провідних туристичних країн світу. У третьому розділі запропоновано рекомендації щодо розвитку міжнародного туризму в Україні, зокрема в Київській області, на основі досвіду інших країн. Також розглянуто новітні форми культурного туризму, які вже впроваджено в Київській області.

Інформаційною базою дослідження слугували дані Державної служби статистики України, наукові публікації, підручники, інформаційні ресурси

Світового банку та Світової туристичної організації, а також сайти туристичних організацій провідних країн світу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ КРАЇНИ ЯК ФАКТОРА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

1.1 Культурний туризм. Поняття та визначення

Культурний туризм - це вид туризму, орієнтований на ознайомлення з культурною спадщиною, традиціями, мистецтвом та історією певного регіону або країни. Він включає відвідування музеїв, паркових ансамблів, заповідників, історичних пам'яток, історичних реконструкцій подій, (кіно, музичні, книжкові) фестивалі, театри та інші культурні заходи.

Значення культурного туризму:

1. Економічний внесок: Культурний туризм є важливим джерелом доходів для багатьох країн і регіонів, сприяючи розвитку малого та середнього бізнесу, створенню робочих місць і збільшенню надходжень до місцевих бюджетів.

2. Збереження культурної спадщини: Туристичний інтерес до культурних об'єктів стимулює їх збереження, реставрацію та популяризацію.

3. Міжкультурний обмін: Культурний туризм сприяє взаєморозумінню між народами, допомагає подолати стереотипи та сприяє толерантності.

Приклади успішного культурного туризму в провідних країнах

1. Франція

○ Лувр у Парижі: Один з найвідоміших музеїв у світі, який щороку відвідують мільйони туристів.

○ Фестиваль в Авіньйоні: Один з найбільших театральних фестивалів у світі.

2. Італія

- Колізей у Римі: Історична пам'ятка, яка приваблює мільйони туристів щороку.

- Флорентійський музей мистецтв (Уффіці): Один з найвідоміших художніх музеїв у світі.

3. Японія

- Кіото: Місто, відоме своїми численними храмами, садами і традиційними дерев'яними будинками.

- Фестиваль Гіон Матсурі: Щорічний фестиваль у Кіото, який триває цілий місяць і включає процесії, вистави та інші культурні заходи.

Культурний туризм в Україні

Україна має значний потенціал для розвитку культурного туризму завдяки багатій історичній та культурній спадщині.

1. Київ

- Софійський собор: Пам'ятка архітектури і мистецтва, яка є частиною світової спадщини ЮНЕСКО.

- Києво-Печерська лавра: Відомий православний монастирський комплекс.

2. Львів

- Львівський історичний центр: Частина світової спадщини ЮНЕСКО, відома своєю архітектурою та культурними заходами.

- Львівський оперний театр: Один з найвідоміших театрів в Україні.

3. Одеса

- Одеський оперний театр: Відомий своєю архітектурною красою та культурними подіями.

- Потьомкінські сходи: Відомий архітектурний об'єкт, який приваблює туристів з усього світу.

4. Кам'янець-Подільський

- Кам'янець-Подільська фортеця: Історичний замок, що є популярним туристичним об'єктом.

Шляхи розвитку культурного туризму в Україні

1. Інвестиції у збереження та реставрацію
 - Відновлення історичних пам'яток і музеїв.
 - Створення нових культурних центрів і музеїв.
2. Розвиток інфраструктури
 - Покращення транспортної доступності до культурних об'єктів.
 - Розвиток готельної та ресторанної інфраструктури.
3. Маркетинг і промоція
 - Активна рекламна кампанія для популяризації українських культурних об'єктів на міжнародному ринку.
 - Використання цифрових платформ для залучення туристів.
4. Організація культурних заходів
 - Проведення фестивалів, вистав, концертів та інших культурних подій.
 - Розвиток гастрономічного туризму через організацію кулінарних фестивалів та ярмарок.
5. Підтримка місцевих ініціатив
 - Заохочення місцевих громад до участі у збереженні та популяризації культурної спадщини.
 - Підтримка місцевих митців та ремісників через організацію виставок і ярмарок.
6. Освіта та підготовка кадрів
 - Навчальні програми для гідів, працівників музеїв, організаторів культурних заходів.
 - Співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом та підвищення кваліфікації працівників культурної сфери.

Культурний туризм має великий потенціал для стимулювання економічного зростання та збереження культурної спадщини в Україні. Впровадження успішних практик провідних туристичних країн, інвестування в інфраструктуру, активний маркетинг, організація культурних заходів та

підтримка місцевих ініціатив сприятимуть розвитку культурного туризму і підвищенню привабливості України на міжнародному туристичному ринку.

Туризм є важливим фактором економічного зростання для багатьох країн. Він сприяє створенню робочих місць, генерує валютні надходження та стимулює розвиток інфраструктури. Дослідження впливу туризму на економіку базується на різних теоретико-методологічних підходах, які дозволяють виявити прямі та непрямі ефекти цього сектору [1].

Теоретичні підходи

1. Класичні економічні теорії:

- Теорія порівняльних переваг: країн, які мають природні ресурси, культурну спадщину або інші туристичні привабливості, можуть використовувати ці переваги для залучення туристів і отримання доходів.

- Мультиплікатор туризму: показує, як витрати туристів спричиняють додаткове економічне зростання через збільшення попиту на товари та послуги.

2. Неокласичні та ендогенні теорії зростання:

- Модель Солоу: враховує капіталовкладення в інфраструктуру, які сприяють продуктивності економіки.

- Ендогенні моделі зростання: підкреслюють роль технологічних змін і накопичення людського капіталу, які можуть бути стимульовані розвитком туризму.

3. Інституційні теорії:

- Наголошують на важливості інституційного середовища для розвитку туризму. Зокрема, стабільна політична ситуація, сприятливі умови для бізнесу та ефективне управління природними ресурсами є критичними для залучення інвестицій у туристичний сектор.

Методи дослідження впливу туризму на економічне зростання

1. Емпіричні дослідження:

- Регресійний аналіз: використовується для визначення залежності між туристичними надходженнями та ВВП.

- Аналіз вхід-вихід: допомагає визначити економічні зв'язки між туризмом та іншими секторами економіки.

2. Моделювання та прогнозування:

- CGE-моделі (Computable General Equilibrium Models): застосовуються для оцінки загального економічного впливу туризму на економіку.

- ТІМ (Tourism Impact Model): дозволяє оцінити соціально-економічні ефекти від туризму.

3. Квалітативні методи:

- Інтерв'ю та опитування: допомагають зрозуміти суб'єктивні аспекти впливу туризму на місцеві громади та економіку.

Вплив туризму на економічне зростання

1. Прямі ефекти:

- Збільшення доходів у секторах, безпосередньо пов'язаних з туризмом: готельний бізнес, ресторанний бізнес, транспорт, розваги.

- Зростання податкових надходжень від туристичних підприємств.

2. Непрямі ефекти:

- Мультиплікаційний ефект: збільшення попиту на товари та послуги в суміжних секторах (сільське господарство, будівництво, виробництво).

- Стимулювання розвитку інфраструктури, що сприяє підвищенню загальної продуктивності економіки.

3. Індуковані ефекти:

- Підвищення рівня зайнятості та доходів населення, що веде до збільшення споживчого попиту і подальшого економічного зростання [2].

Розвиток туризму має значний потенціал для стимулювання економічного зростання. Комплексний підхід до аналізу його впливу, що включає як теоретичні, так і емпіричні методи, дозволяє глибше зрозуміти економічні механізми та оптимізувати політику розвитку туризму для досягнення максимального економічного ефекту.

1.2. Теоретико-методологічні основи впливу туризму на економічне зростання країни

Кількість туристів, що збільшується, з'являються нові напрямки та види туристичних послуг, залучаючи все більше підприємств з інших сфер економіки, які прямо чи опосередковано працюють на туристичну галузь. Це сприяє створенню робочих місць та зростанню внеску до ВВП країни. У світі існує багато держав, де туризм є ключовим джерелом доходів, валютних надходжень, зайнятості та основою соціально-економічного розвитку.

Чимало українських і зарубіжних науковців досліджували вплив туризму на економіку. Наприклад, І. п. Кудінова вказує, що розвиток туристичної індустрії є надзвичайно актуальною темою через її соціальну значущість, після чого туризм є єдиним найбільш динамічних та прибуткових галузей світової економіки. Схожої думки доповнитися й М. Розінькова, яка підкреслює, що туристична галузь стає одним із головних факторів, що сприяють зростанню економіки, формуванню позитивного іміджу країни на міжнародній арені, підвищенню конкурентоспроможності та покращенню добробуту населення [1].

Думки вчених та економістів, щодо впливу міжнародного туризму на економіку країни висвітлені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Роль міжнародного туризму в економіці на думку дослідників

Н. Карачина, О. Савіцька	Туризм - це засіб всебічної інтеграції у світовий економічний простір на засадах реалізації його комунікативно-інтеграційної складової і може бути не лише чинником економічного зростання і виходу країни на світовий туристичний ринок.
-----------------------------------	---

<p>А. Парфiненко</p>	<p>Туризм - це своєрiдна «призма», крiзь яку можна розглядати загальнi та рiгiональнi особливостi мiжнародних вiдносин. Туризм неодноразово виступав каналом налагодження довiри i взаємодiї у державах iз рiзним суспiльно-полiтичним устроєм, чинником економiчної та полiтичної модернiзацiї.</p>
<p>С. Фiногєєва, Н. Колосiнська</p>	<p>Сучасний свiтовий туризм перетворюєтьсi на глобальний чинник розвитку цивiлiзацiї, всiх її складових - економiки, соцiальної сфери, духовної культури.</p>
<p>Ю. Юхновська</p>	<p>Туризм - це складна соцiально-економiчна система невиробничої сфери, яка включає в себе дiяльнiсть самостiйних територiально вiдособлених суб'єктiв господарської дiяльностi, якi сприяють тимчасовому iндивiдуальному, груповому, самодiяльному i плановому в'їзду, виїзду, проживанню та пересуванню всерединi i за межами певної держави, мiста, рiгiону людей.</p>
<p>П. Подлепiна</p>	<p>Мiжнародний туризм дає можливiсть, додатково нарощувати обсяги надходжень iноземної валюти, створювати додатковi робочих мiсця та умови для зростання доходiв i збiльшення внутрiшнього споживання так i в контекстi загального економiчного зростання, розвитку пiдприємництва i появи нових громадських iнститутiв.</p>
<p>Н. Стручок, Замрiй</p>	<p>В умовах глобального розвитку туризм набув статусу феномена ХХI столiття. I це не дивно, враховуючи пiдвищення ролi сфери послуг, порiвняно з виробничою, в економiчному розвитку країн. Глобальна iнформатизацiя, що активно впроваджуєтьсi в усi сфери економiки та притаманна для останнiх десятилiть, сприяла розширенню сегментiв ринку туристичних послуг i посиленню впливу туристичного бiзнесу на макроекономiчнi показники нацiональних економiк.</p>

Вплив туризму на економiчне зростання країни є складним i багатогранним процесом, який базуєтьсi на рiзних теоретичних та методологiчних пiдходах[1]. Теоретико-методологiчнi засади цього впливу можна розглядати з кiлькох основних перспектив: економiчної, соцiальної,

екологічної та культурної. Ось декілька ключових аспектів та теоретичних рамок, які варто розглянути:

Економічні теорії

1. Мультиплікаційний ефект
 - Туризм створює попит на товари та послуги, що стимулює виробництво, створює робочі місця і сприяє зростанню доходів населення.
 - Споживчі витрати туристів генерують додаткові доходи для місцевих підприємств, що сприяє економічному зростанню.
2. Ендогенний економічний ріст
 - Згідно з цією теорією, туризм може стимулювати інвестиції в інфраструктуру, що покращує загальний економічний клімат і сприяє довгостроковому зростанню.
3. Теорія порівняльних переваг
 - Країни можуть спеціалізуватися на туризмі, використовуючи свої унікальні природні, культурні та історичні ресурси для залучення туристів, що забезпечує економічне зростання.

Соціальні та культурні аспекти

1. Соціальний капітал
 - Туризм сприяє зміцненню соціальних зв'язків та взаєморозумінню між різними культурами і спільнотами, що може призвести до більшої соціальної стабільності і, як наслідок, до економічного розвитку.
2. Збереження культурної спадщини
 - Туризм стимулює збереження і відновлення культурних та історичних пам'яток, що, в свою чергу, може сприяти культурному розвитку та економічній активності в регіоні.

Екологічний аспект

1. Сталий розвиток
 - Розвиток екотуризму сприяє сталому використанню природних ресурсів, забезпечуючи довгострокове економічне зростання без шкоди для екології.

- Інвестиції в екологічно чисті технології можуть знизити негативний вплив туризму на навколишнє середовище.

Методологічні підходи

1. Емпіричні дослідження

- Використання статистичних методів для аналізу даних про туристичні потоки, доходи від туризму, рівень зайнятості в туристичному секторі тощо.

- Економетричні моделі для оцінки впливу туризму на економічне зростання.

2. Порівняльний аналіз

- Дослідження різних країн або регіонів для виявлення успішних стратегій розвитку туризму та їх впливу на економіку.

3. Кейс-стадії

- Аналіз конкретних випадків розвитку туризму в окремих країнах або регіонах для вивчення позитивного і негативного впливу на економічне зростання.

4. Квалітативні дослідження

- Інтерв'ю з експертами, опитування туристів і місцевого населення, аналіз документів та звітів для глибшого розуміння впливу туризму на економіку.

Туризм має значний потенціал для сприяння економічному зростанню країни, але для максимізації цього впливу необхідно враховувати економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти. Використання комплексного підходу до планування і розвитку туризму дозволить забезпечити сталий розвиток та підвищення добробуту населення.

Туризм змінює важливу роль у створенні робочих місць, у багатьох країнах ця сфера надає роботу значної частини працездатного населення. Зі зростанням міжнародних прибутків збільшується ВВП країни, збільшується кількість підприємств, орієнтованих на обслуговування туристів, що, у свою чергу, сприяє підвищенню зайнятості та підвищенню доходів громадян.

Поліпшується якість обслуговування, досягається рівень сервісу, а зі збільшенням потоку туристів зростає потреба в розбудові інфраструктури та впровадження нових технологій. Це сприяє збільшенню надходжень до бюджету, що дозволяє уряду підвищити витрати на інфраструктуру, залучити іноземну валюту та інвестиції, чим стимулює економічний розвиток країни. Крім того, підвищені державні витрати спрямовані на покращення соціально-економічного с

Таким чином, туризм виступає потужним двигуном економіки країни, що має потенціал для постійного розвитку, оновлення та вдосконалення, без остаточної межі стратегічних цілей..

1.3. Практика організації туристичної діяльності в провідних країнах світу

За даними статистики та проведеного аналізу, до початку світової пандемії туризм був одним із прибуткових секторів світової економіки. У 2019 році кількість туристичних поїздок до Близького сходу зросла на 8 %, до Азії — на 5 %, до Африки — на 4 %. Хоча подорожі до Європи дещо зменшилися з попередніми роками, цей регіон продовжив утримувати першість за кількістю міжнародних прибутків — 743 млн іноземних гостей (+4 %). Відвідування Північної та Південної Америки зросло на 2 % порівняно з попереднім роком, але поїздки до Південної Америки помітно знизилися через хвилю протестів в низці країн[10].

Організація туристичної діяльності в провідних країнах світу базується на комплексному підході, що включає розвиток інфраструктури, маркетинг, підтримку малого та середнього бізнесу, збереження культурної спадщини та екологічних ресурсів. Розглянемо досвід кількох країн, які вважаються лідерами у туристичній індустрії.

Франція

1. Маркетинг і брендинг: Франція активно просуває свій бренд як найпопулярнішого туристичного напрямку в світі, з акцентом на Париж, Лазурний берег, винні регіони та культурні пам'ятки.

- Використання сучасних маркетингових технологій, включаючи соціальні мережі та співпрацю з відомими блогерами та інфлюенсерами.

2. Інфраструктура

- Високорозвинена транспортна мережа, включаючи швидкісні поїзди TGV, аеропорти, автомагістралі та розвинену систему громадського транспорту.

- Інвестиції в готельну інфраструктуру різних категорій – від бюджетних до люксових готелів.

3. Культурний Туризм

- Акцент на культурному туризмі з безліччю музеїв, історичних пам'яток та культурних заходів.

- Організація численних фестивалів, виставок та подій світового рівня.

Іспанія

1. Сонце і Море

- Іспанія є провідним напрямком для пляжного туризму завдяки своїм середземноморським та атлантичним курортам.

- Інвестування в курортну інфраструктуру та забезпечення високих стандартів обслуговування.

2. Гастрономічний Туризм

- Розвиток гастрономічного туризму з акцентом на місцеву кухню, винні тури та гастрономічні фестивалі.

- Пропагування регіональних страв і вин через міжнародні заходи та медіа.

3. Культурна та Спортивна Спадщина

- Підтримка та просування культурної спадщини, включаючи фламенко, архітектуру Гауді та історичні пам'ятки.

- Організація спортивних заходів, таких як футбольні матчі Ла Ліги та різноманітні міжнародні змагання.

Італія

1. Історія та Мистецтво

- Італія славиться своєю історичною та художньою спадщиною, що включає античні римські руїни, ренесансні мистецькі шедеври та середньовічні замки.

- Високий рівень збереження та реставрації історичних пам'яток.

2. Гастрономія

- Італія відома своєю кухнею, що є важливим елементом туристичної привабливості.

- Проведення кулінарних турів, навчання кулінарним мистецтвам та дегустації місцевих продуктів.

3. Агротуризм

- Розвиток агротуризму, який включає перебування на фермах, участь у сільськогосподарських роботах та дегустацію місцевих продуктів.

- Підтримка малих та середніх аграрних господарств через туристичні ініціативи.

Японія

1. Культурний Туризм

- Пропагування традиційної японської культури, включаючи чайні церемонії, каліграфію, гейш та самураїв.

- Відновлення і підтримка традиційних архітектурних споруд та садів.

2. Сучасні Технології та Інновації

- Використання новітніх технологій у туристичній індустрії, включаючи робототехніку та штучний інтелект.

- Створення інноваційних туристичних продуктів, таких як тематичні готелі та інтерактивні музеї.

3. Екологічний та Екотуризм

- Розвиток екотуризму з акцентом на природні ресурси, включаючи національні парки, гарячі джерела та природні заповідники.

- Підтримка сталого розвитку та екологічних ініціатив у туризмі.

США

1. Різноманітність Туристичних Напрямків

- Сполучені Штати пропонують широкий спектр туристичних можливостей – від міського туризму у Нью-Йорку та Лос-Анджелесі до природних чудес національних парків.

- Активна промоція різних туристичних продуктів та маршрутів.

2. Інновації та Технології

- Використання новітніх технологій для покращення туристичного досвіду, включаючи мобільні додатки, віртуальні тури та інтерактивні послуги.

- Інвестування в смарт-туризм і сталий розвиток туристичної інфраструктури.

3. Тематичні Парки та Атракціони

- Розвиток тематичних парків, таких як Disney World і Universal Studios, що є важливими туристичними центрами.

- Підтримка та розвиток інфраструктури навколо основних туристичних атракцій.

США займають провідну позицію за витратами туристів та обсягами туристичних доходів. У 2023 році внутрішні та міжнародні туристи витратили в США 1,1 трильйона доларів. Ці витрати напряду сприяли створенню 9 мільйонів робочих місць, забезпечили 277 мільярдів доларів доходу від заробітної плати та принесли 180 мільярдів доларів податкових надходжень до федеральних, штатних та місцевих органів влади [16].

США прагнуть досягти високого рівня економічного розвитку за рахунок міжнародного туризму, керуючись федеральними документами та законодавчими актами. Національне бюро подорожей і туризму (NTTO) при Міністерстві торгівлі США виконує функцію основного контактного центру з питань туризму для федерального уряду та забезпечує зв'язок між федеральною владою і брендом "США". NTTO також виступає як головне джерело економічної інформації та даних про ринок для іноземних відвідувачів США, а також надає рекомендації з політики та забезпечує координацію міжвідомчої ради з питань туризму та приватного сектору для надання експортних послуг у сфері туризму та подорожей.

У 2009 році в США був прийнятий «Закон про сприяння подорожам» (TRA), який заснував Корпорацію з просування подорожей (STR). Це державно-приватне партнерство у сфері туризму та подорожей працює під брендом "Бренд США". Корпорація займається розширенням інформаційної політики щодо в'їзду до США, а також сприяє розвитку бізнесу, організації дозвілля та наукових подорожей у межах країни та за кордоном. Згідно із Законом про сприяння подорожчанням, бренд "USA" може отримати до 100 доларів із федеральних коштів. У 2014 році прийнятий «Закон про сприяння, вдосконалення та модернізацію подорожей» (HR 4450), а бренд «USA» активно проводить маркетингові та рекламні кампанії на більш ніж 30 міжнародних ринках, які сприяють збільшенню [10].

Також до лідерів по найпопулярніших туристичних напрямках світу у 2019 р. входив Китай. Регулюванням галузі туризму у Китаї займається Китайська національна адміністрація з питань туризму (CNTA). Офіси CNTA знаходяться у кожній китайській провінції, крім того адміністрація має вісімнадцять закордонних офісів під назвою CNTO (Китайські національні туристичні бюро), яким доручено просувати туризм у Китаї.

У березні 2018 року Міністерство культури і туризму Китаю об'єднало Національну туристичну адміністрацію, взявши під контроль виїзний туризм через політику затвердженого статусу призначення (ADS). Ця політика

обмежує закордонні поїздки громадян Китаю лише до затверджених країн та передбачає подорожі в суворо контрольованих групах. Кількість таких країн збільшується. загальноугоди ADS забороняють китайським туристичним агентствам знижувати вартість візи, підбираючи колективні заявки на візи для групи, що сприяє роз

У липні 2017 року уряд Китаю представив стратегію розвитку туризму, яку зауважило Міністерство з питань Європи та закордонних справ. Вона була спрямована на розвиток туризму та загальний економічний розвиток країни. Основні напрямки стратегії включали створення плану зайнятості в галузі туризму для підвищення якості якісних робочих місць, а також реформування системи відшкодування ПДВ для підвищення економічної вигоди від міжнародного туризму. У 2020 році туризм у країнах із розвинутою туристичною інфраструктурою став випробувальним етапом і вимагав значних інвестицій для відновлення, а також більш ефективної роботи фахівців галузі.

Досвід провідних країн світу в організації туристичної діяльності демонструє важливість комплексного підходу, який включає розвиток інфраструктури, маркетинг, інновації, підтримку культурної спадщини та екологічну відповідальність. Використання найкращих практик з цих країн може сприяти успішному розвитку туристичної галузі та економічному зростанню інших країн.

1.4 Культурний туризм Київщини

Київщина край, що має глибоке і давнє коріння. Якщо Київ вважають серцем України, то Київщина – це її душа. Київська область як адміністративно-територіальна одиниця сформувалася в лютому 1932 р. Розташована на півночі в басейні Середнього Подніпров'я в зоні Полісся і лісостепу. Більша частина області знаходиться на Правобережній Україні. На заході вона межує з Житомирською, на південному заході - з Вінницькою, на

сході - з Чернігівською і Полтавською, на півдні - з Черкаською областями України, а на півночі з Гомельською областю Білорусі.

Поверхня більшої частини Київщини - хвилясто-рівнинна, помережана річковими долинами, ярами і балками. На сході області простягається Придніпровська низовина, де переважають піщані та піщано-глинисті поклади. На півдні й південному заході Київщини - Придніпровська височина (абсолютна висота близько 283 м); в її основі залягають тверді кристалічні породи. В області налічується понад 500 джерел мінеральних вод. Цілющі радонові води Миронівки і Білої Церкви знайшли застосування в медицині.

Клімат – помірно-континентальний, м'який, з достатнім зволоженням, середня річна температура становить +7,2 °С. Середня кількість опадів 500-600 мм за рік. У цілому кліматичні умови сприятливі для відпочинку. Весною подорожній насолоджується свіжістю першої зелені, спостерігає цнотливе цвітіння квітів, улітку з розбігу пірнає в сині води річок і смакує ягодами та фруктами. Більшість осінніх днів теплі й сухі – тож можна сміливо вирушати в туристичні подорожі, а взимку впіймати ледь чутний дзвін сніжних пагорбів Київщини.

Найважливіша водна артерія області - Дніпро. У нього впадають притоки: Ірпінь, Тетерів, Стугна, Десна, Трубіж, Прип'ять. Загалом по території області протікає 177 річок. Привабливими для відпочинку є 55 водосховищ, найбільші з яких - Київське й Канівське, та 2383 озер.

На північ від Києва ростуть мішані й частково хвойні ліси, у південній частині поширені дуб, граб, ясен та сосна. Ліси Київщини мають рекреаційну цінність, особливо для людей із серцево-судинними та нервовими захворюваннями.

Київщина має розгалужену мережу автомобільних та залізничних доріг, протяжність яких відповідно - 8200 км та 800 км. Через територію області пролягають магістралі міжнародного значення. Область має постійне залізничне сполучення з усіма регіонами України та країнами Європи. Аеропорт міжнародного класу «Бориспіль» - найбільші повітряні ворота

України, через які здійснювалися регулярні авіарейси у понад 30 держав світу[48].

Знайомство з Київщиною дає можливість побувати в історичному минулому України.

У Середньому Подніпров'ї, які заселили скіфи-орачі, знайдено близько 90 городищ, поселень та курганних могильників VIII-VII ст. до н.е., серед яких найбільшими є Трахтемирівське, Хотівське та Ходосіївське городища, а також кургани Переп'ятиха поблизу Мар'янівки та Фастівця, зареєстровані в літописі під 1151 роком.

У поселенні біля Бортничів знайдено залишки бронзоліварної майстерні, а в Кагарлицькому, Миронівському і Тетіївському районах виявлено кургани поховань сарматів (II ст. до н.е. – III ст. н.е.). Київщина стала частиною земель, на яких в I тисячоліття н.е. сформувалося ядро великого східно-слов'янського етнічного масиву. В археологічних розкопках біля сіл Зарубінців і Черняхова під керівництвом В. В. Хвойки виявлені могильники, що стали основою для назви ранньослов'янських археологічних культур: зарубинецької (II ст. до н.е. – II ст. н.е.) та черн.

Знайдені пам'ятки середнього віку поблизу села Трипілля свідчать про унікальну трипільську культуру (VI-III тис. до н.е.), яка є однією з найбільших культурних явищ Європи. Трипільська культура досліджується вже понад 110 років у селах Щербаківка, Халеп'я, Верем'я, Чапаївка та інших. Щоб познайомитися з цією культурою, варто відвідати Київський обласний археологічний музей та музей «Прадавня Аратта Україна» в селі Трипілля, а також взяти участь в екофестивалі «Трипільське коло» або археологічному фестивалі «Ржищівський».

Зрозумілим є те, що з лютого 2022 року Київщина значно постраждала від бойових дій і найцінніші колекції історико-культурних комплексів законсервували свої експонати. Проте і в період війни наші музейні установи і заклади продовжують працювати.

Київщина була центром давньоруської княжої держави – Київської Русі. Літописні міста Київ, Вишгород, Чорнобиль, Коростень, Переяслав та інші стали значними центрами можливої держави з великим політичним, економічним і культурним впливом в Європі. Серед пам'яток давнини на території області збереглися частини фундаментів величних храмів, таких як Святих Бориса і Гліба у Вишгороді (XI ст.), Дванадцяти Апостолів у селі Білогородка (XII ст.), Єпископський палац (XI ст.) та Церква Володимира Мономаха. (XI ст.)[48].

З Київщиною пов'язані такі значні події та твори, як «Слово о полку Ігоревім» — геніальний твір, написаний одним із учасників боїв з половцями поблизу Переяслава 1187 року, де вперше згадується слово «Україна». До цього переліку належить і перший твір з історії ранніх слов'ян та Давньої Русі, написаний чернецем-літописцем Нестором, «Повість временних літ». Також варто назвати епічні слова часів боротьби проти турецько-татарських поневолювачів, зокрема «Хмельницький та Барабаш», «Іван Богун», «Самійло Кішка», «Маруся Богуславка», а також народні історичні пісні про гайдамацьких ватажків Максима Залізняка, Микиту Швачку, Семена.

У період національно-визвольної війни (XVI-XVII ст.) Київщина згадується в подорожніх записках європейських дипломатів та мандрівників, в універсалах і документах того часу, а також у козацьких літописах. Київський регіон тісно пов'язаний із життям і діяльністю таких героїв, як Богдан Хмельницький, Іван Богун, Максим Кривоніс, Морозенко.

Кінець XVII – початок XVIII століття є періодом Гетьманщини, коли мистецтво, наука та освіта розквітали не лише в Києві, а й в інших містах. Особливо це стосується часів правління гетьмана Івана Мазепи (1687-1709), коли в Україні сформувалося нове культурне явище — «українське бароко». Це стилістичне спрямування відбулося у його відображенні в архітектурі, літературі та музиці. Важливим вкладом в українську філософію та літературну думку стали твори великого українського філософа Григорія

Сковороди, який у 1753 році був викладачем колегіуму в Переяславі, піднявши рівень філософії в Україні на новий рівень.

Архітектурні пам'ятки XVIII-XIX століть, зокрема собори, храми, палаци та садибні будинки в Білій Церкві, Переяславі-Хмельницькому, Яготині, а також у селах Нещерові Обухівського та Томашівці Фастівського району, відображають чудову гармонію та виразність, що яскраво демонструє естетику тієї доби.

Перлинами архітектури Київщини є церкви Святих Антонія і Феодосія з дзвіницею у Василькові, Вознесенський собор з дзвіницею в Переяславі, Миколаївська церква в Білій Церкві, а також церкви Святого Миколая і Свято-Георгіївська.

Після війни 1812 року Київщина стала місцем осередку декабристського руху в Україні, що сприяло виникненню таємних політичних об'єднань. Одним із найвпливовіших з ними було Кирило-Мефодіївське товариство.

У середині XIX століття на Київщині активізувався процес відмирання феодально-кріпосницької системи та розвитку промисловості. Водночас проводилися великі ярмарки в Ставищах, Сквирі та Богуславі. Відомі центри гончарства та виробництва художньої кераміки стали село Дибенці на Богуславщині, а також Межигір'я, Обухів, Васильків, Трипілля та Ржищів. Особливого розвитку набула цукрової промисловості, що зростала з особливою інтенсивністю.

Нові жертви принесла Друга світова війна. 21-24 вересня 1943 р. 3-я гвардійська армія генерала П. Рибалка форсувала Дніпро. У боях загинуло близько 250 тис. бійців. 3-13 листопада 1943 р. успішно проведено наступальну операцію радянських військ 1-го Українського фронту в районі Нових Петрівців й Лютежа у результаті яких 6 листопада 1943 р. звільнено Київ.

Київщина XX століття стала слідом важких випробувань і прозріння українського народу. У бою під залізничною станцією Крути в 1918 році загинуло 300 київських студентів. Пам'ятники та меморіали жертвам

Голодомору, встановлені в містах та селах області, відображають трагедію українського народу 1932-1933 років.

Сьогодні Київщина має близько 6000 пам'яток культурної спадщини. 2010 археологічних пам'яток області внесено до Реєстру нерухомих пам'яток. Вісім міст області віднесено до міст Всеукраїнського історичного значення.

Серед пам'яток Київщини — 24 об'єкти національного значення, серед яких численні культові споруди XVI-XIX століть, палаци, архітектурні споруди та парки. Територія об'єктів природно-заповідного фонду охоплює 80 тисяч гектарів, їх кількість наближається до 133. Протягом багатьох десятиліть у Київській області сформована система музейних закладів, яка включає 2 державних музеї-заповідники («Битва за Київ у 1943 році» та Вишгородський історико). -культурний), 15 державних музеїв із 17 філіями та 241 музейний заклад місцевого та відомчого підпорядкування. Особливою гордістю є Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», що налічує 23 музеї.

Київщина — неповторний та мальовничий куточок України, де велич і краса краю, омитою могутніми водами Дніпра, справляють незабутнє враження. Смарагд зелених луків, блакити озер і річок течію століть приваблювали погляди великих князів та полководців, таких як Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Іван Мазепа. Це саме середовище сприяло розквіту мистецької творчості таких талановитих особистостей, як архітектор Степан Ковнір, поет і автор Державної гімну Павло Чубинський, художниці Катерина Білокур і Марія Приймаченко, майстер слова Іван Драч, всесвітньо відомий співак Іван Козловський, а також видана поетика.

Сучасна Київщина — це благодатний край туризму та відпочинку, що з радістю відкривається перед мандрівниками свою багатогранну культурну спадщину. Археологічні, етнографічні, історичні, мистецькі, наукові та художні пам'ятки цього краю несуть у собі багатство історії та культурної спадщини. Мальовнича природа, героїчна й водночас трагічна історія,

надбання прадавніх культур і приклад незабутніх попередників залишають глибокий слід у духовному світі. [49].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Київщина — це унікальний і мальовничий куточок України, велич і краса якого вражають. Це край, омиваний могутніми водами Дніпра, що вже багато століть приваблює погляди князів та полководців, таких як Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Іван Мазепа. Їхніми зусиллями тут розцвітали мистецькі традиції, а талановиті творці, такі як архітектор Степан Ковнір, поет Павло Чубинський, художниці Катерина Білокур і Марія Приймаченко (25.02.22 зрйновано музей в с. Іванків де зберігалась її колекція), майстер слова Іван Драч, всесвітньо відомий співак Іван Козловський та видатна поетеса Ліна Костенко.

Сьогодні Київщина є благодатним краєм для туризму та відпочинку, із задоволенням відкриваючи перед відвідувачами свої археологічні, етнографічні, історичні, мистецькі та наукові пам'ятки. Мальовничі пейзажі, трагічна й героїчна історія цього краю, багатство прадавніх культур та досягнення великих попередників — усе це залишає глибокий слід у серцях.

На привеликий жаль, російська війна і бомбардування українських культурних осередків вкрай негативно позначилась на нашій спадщині. Згідно з даними ОВА, з початку повномасштабного вторгнення повністю було зруйновано 23 пам'ятки, частково пошкоджено 672 пам'ятки, ступінь пошкодження 177 об'єктів залишається невідомим.

Пам'ятки культурної спадщини пошкоджені або зруйновані у 17 областях. До прикладу, Київська область— 69 (Білоцерківський район – 1; Броварський район – 5; Бучанський район – 14; Вишгородський район – 6, місто Київ – 43). У тому числі 16 пам'яток національного значення, 37 пам'яток місцевого значення та 16 щойно виявлених об'єктів.

Теоретико-методологічні засади формування туристичної галузі як чинника економічного зростання включають кілька основних аспектів:

1. Теоретичні основи: Туристична галузь розглядається як складова економіки, що сприяє залученню інвестицій, створенню робочих місць та розвитку інфраструктури. Вона також є засобом для стимулювання інших

галузей, таких як транспорт, готельно-ресторанний бізнес, роздрібна торгівля тощо.

2. **Методологічні підходи:** Для розвитку туристичної галузі використовують стратегічне планування, маркетингові дослідження, аналіз попиту і пропозиції, оцінку економічного потенціалу регіонів. Важливою є також система правового регулювання, що забезпечує прозорість та ефективність діяльності учасників ринку.

3. **Економічні чинники:** Туризм може виступати каталізатором для економічного зростання через збільшення ВВП, експорт послуг, залучення іноземної валюти та розвиток місцевого бізнесу.

4. **Соціальні аспекти:** Туристична галузь сприяє створенню нових робочих місць і покращенню якості життя населення, що, своєю чергою, позитивно впливає на економічний розвиток.

Таким чином, туризм, завдяки інтеграції економічних, соціальних та культурних аспектів, може стати потужним фактором економічного зростання країни.

Білоцерківська єврейська громада долучилася до ініціативи ГО «Біла Церква туристична» у придбанні сучасного сканера для Білоцерківського краєзнавчого музею. Маємо подбати про збереження історичної спадщини нашого міста та допомогти в оцифровці важливих історичних документів.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТУРИЗМУ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ

2.1. Сучасні напрямки та актуальні тенденції розвитку туризму в лідерів галузі на світовому рівні та в Україні

Сучасні тенденції розвитку туризму в провідних країнах світу та Україні демонструють значні зміни, зумовлені глобальними економічними, технологічними та соціальними факторами. У провідних туристичних країнах акцент ставиться на сталий розвиток туризму, який враховує потреби як туристів, так і місцевих громад, сприяє збереженню культурної та природної спадщини. Одним із головних напрямків є розвиток екологічного, культурного та гастрономічного туризму, а також інтеграція новітніх технологій, таких як віртуальні тури, мобільні додатки для подорожей та штучний інтелект для персоналізації.

В Україні, незважаючи на виклики, що забезпечують через політичні та економічні особливості, також активно розвивається туризм. Спостерігається зростання внутрішнього туризму, інтерес до природних і культурних пам'яток, а також популяризація історичних маршрутів і сільського туризму. В Україні збільшується увага до розвитку інфраструктури, покращення сервісу та підтримки малих та середніх підприємств у туристичному секторі. Крім того, зростає популярність активного туризму, екотуризму та медичного туризму, що відкривають нові можливості[6].

Останні 25 років туристична сфера продемонструвала стабільне зростання та розширення, що стало більш динамічною галузю світової економіки. Однак обмеження, введені через пандемію, спричинили масове скасування та перенесення подорожей по всьому світу, що значно ускладнило розвиток міжнародного туризму та негативно

Аналіз впливу туризму на економіку країни включає оцінку кількох важливих аспектів, таких як його внесок у ВВП, створення нових робочих місць, ефект на платіжний баланс, розвиток туристичної інфраструктури та

інші ключі. Нижче наведено ключові аспекти аналізу впливу туризму на економіку країни:

Внесок у ВВП

1. Прямий внесок

- Включає доходи від туристичних послуг, таких як готелі, ресторани, транспортні послуги, атракціони і т.д.

- Наприклад, у країнах з високим рівнем туристичної активності, таких як Іспанія або Таїланд, прямий внесок туризму у ВВП може становити значний відсоток.

2. Непрямий внесок

- Охоплює інвестиції в інфраструктуру, виробництво товарів та послуг для туристичного сектору.

- Включає послуги, що забезпечують діяльність туристичних підприємств, такі як ремонт і будівництво.

3. Індукований внесок

- Витрати працівників туристичної галузі, які вони здійснюють у місцевій економіці, тим самим стимулюючи додатковий попит.

Створення робочих місць

1. Прямі робочі місця

- Створюються безпосередньо у туристичному секторі: готелі, ресторани, туристичні агентства, атракціони і т.д.

2. Непрямі робочі місця

- Зайняті у постачальників товарів і послуг для туристичної галузі, таких як будівельні компанії, виробники продуктів харчування та напоїв.

3. Індуковані робочі місця

- Виникають внаслідок додаткового попиту на товари та послуги з боку працівників туристичної галузі.

Вплив на платіжний баланс

1. Експорт послуг

- Туризм є формою "невидимого експорту", оскільки туристи витрачають гроші у країні, яка їх приймає, що сприяє покращенню платіжного балансу.

2. Імпорт послуг

- Витрати громадян країни на подорожі за кордон розглядаються як імпорт послуг, що може негативно впливати на платіжний баланс.

Розвиток інфраструктури

1. Транспортна інфраструктура

- Інвестиції в аеропорти, дороги, залізничні станції, які не лише обслуговують туристів, але й покращують мобільність місцевих жителів.

2. Комунальна інфраструктура

- Розвиток водопостачання, каналізації, електропостачання, які покращують якість життя для місцевих громад.

3. Соціальна інфраструктура

- Інвестиції в готелі, ресторани, розважальні центри, що підвищують рівень життя місцевих жителів та приваблюють регіону для нових інвесторів.

Соціально-культурний вплив

1. Культурний обмін

- Туризм сприяє взаємодії між різними культурами, що може призвести до збагачення місцевої культури та підвищення толерантності.

2. Збереження культурної спадщини

- Зростання туристичного інтересу до культурних і історичних пам'яток сприяє їх збереженню та відновленню.

Екологічний вплив

1. Позитивний вплив

- Розвиток екотуризму може сприяти збереженню природних ресурсів та екологічної освіти місцевих жителів і туристів.

2. Негативний вплив

Надмірний туризм може призвести до деградації природних і культурних ресурсів, забруднення навколишнього середовища.

Стратегічні рекомендації для мінімізації негативного впливу та максимізації позитивного впливу туризму:

1. Розвиток сталого туризму
 - Запровадження практик, які забезпечують довгострокову збереженість природних і культурних ресурсів.
2. Диверсифікація туристичних продуктів
 - Розширення спектра туристичних послуг і напрямків для зменшення тиску на популярні місця.
3. Інвестиції в інфраструктуру
 - Покращення транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури для задоволення потреб туристів і місцевих жителів.
4. Підтримка місцевого бізнесу
 - Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, який обслуговує туристичний сектор, для забезпечення економічної вигоди для місцевих громад.

Аналіз впливу туризму на економіку країни показує, що туризм є потужним двигуном економічного зростання, але вимагає відповідального підходу для забезпечення його сталого розвитку.

Сучасні тенденції розвитку туризму в провідних туристичних країнах світу та Україні визначаються глобальними змінами в уподобаннях туристів, технологічними інноваціями, екологічними вимогами та іншими факторами. Ось основні тенденції, які впливають на туристичну галузь сьогодні:

1. Сталий туризм
 - Екологічна відповідальність: Зростає популярність еко-туризму, спрямованого на мінімізацію негативного впливу на довкілля. Туристи все частіше обирають екологічно чисті готелі та подорожі з низьким вуглецевим слідом.

- Збереження культурної спадщини: Важливість збереження історичних і культурних пам'яток, розвиток туризму, що сприяє захисту і популяризації культурної спадщини.

2. Цифрові технології

- Мобільні додатки: Використання мобільних додатків для планування подорожей, бронювання, навігації та отримання інформації про місцеві атракції.

- Віртуальна реальність: Використання VR та AR технологій для створення віртуальних турів по визначних місцях та музеях, що надає туристам попередній огляд перед поїздкою.

- Безконтактні технології: Впровадження безконтактних платежів та електронних квитків, особливо актуальних під час пандемії COVID-19.

3. Здоров'я та безпека

- Здоров'я та велнес туризм: Зростає інтерес до туризму, пов'язаного зі здоров'ям, спа, йога-ретритами, що сприяє фізичному та ментальному благополуччю.

- Безпека подорожей: Підвищена увага до гігієни та безпеки подорожей, введення нових стандартів і протоколів для захисту туристів.

4. Інклюзивний туризм

- Доступність: Розвиток інфраструктури, доступної для людей з обмеженими можливостями, включаючи спеціально обладнані готелі, транспорт і туристичні об'єкти.

5. Культурний і гастрономічний туризм

- Автентичні враження: Популярність культурних турів, що включають ознайомлення з місцевими традиціями, мистецтвом та кухнею.

- Гастрономічні подорожі: Туристи активно цікавляться місцевою кухнею, відвідують кулінарні майстер-класи та винні тури.

У 2019 році найбільші доходи від туризму отримали США – 264,6 млрд дол. США, на другому місці знаходяться Іспанія з 81,4 млрд дол., а Франція посіла третю позицію з 72,9 млрд дол. США (рис. 2.1). Україна ж, серед

досліджуваних країн, залишилася на останньому місці, заробивши лише 1,99 млрд.

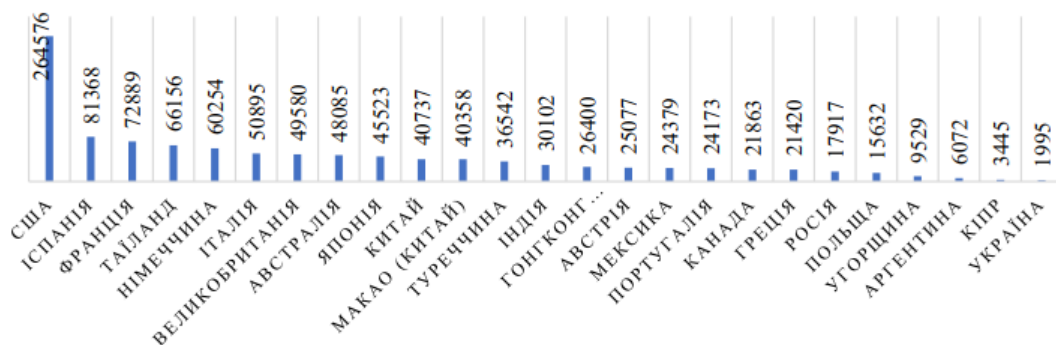

Рис. 2.1 Доходи від туризму в 2019 р., млн. дол. США

Аналізуючи інвестиції, які країни входять до розвитку туристичної галузі (рис. 2.2), можна оцінити віддачу від цієї сфери. Згідно з даними Світового банку, у 2019 році США інвестували в туристичну сферу 209 млрд дол. США, Китай – 176,4 млрд дол. США. Україна, серед досліджуваних країн, знову витратила найменше на розвиток туризму лише 330 млн. дол. США [18].

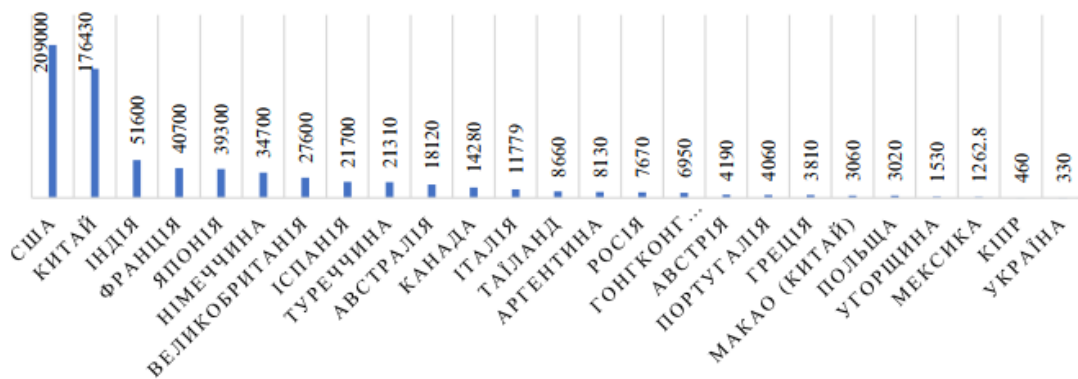

Рис. 2.2 Інвестиції в розвиток туристичної сфери млн. дол. США

У 2019 році Італія посіла 12-те місце серед країн з найбільшими витратами на міжнародний туризм. Внесок туризму у ВВП Італії становив 50,9 млрд дол. США, що дорівнює приблизно 13,3% ВВП країни. Однак у квітні 2020 року кількість туристів у готелях і закладах розміщення різко впала до 123 тисяч.

Туризм в Іспанії до пандемії мав стабільну позицію в економіці країни. У 2019 році він склав 11,8% ВВП і забезпечив 13,5% зайнятості, що становить

2,6 млн. робочих місць. Кількість туристів, які відвідали Іспанію у 2019 році, досягла 82,8 млн (+1,1% порівняно з 2018 роком), що принесло 81,4 млрд дол. США від міжнародного туризму. Протести, з початком пандемії, доходи від туризму в Іспанії значно постраждали.

Загалом, можна зробити висновок, що економіка Іспанії зазначила значних втрат з квітня на червень 2020 року, при цьому найсуттєвіші збитки припали на квітень і травень, коли дохід від туризму був нульовим. Що стосується мети поїздки, то понад 80% туристів подорожують з відпочинку (88,3%). Мексика є однією з країн, де туризм має значний вплив на економіку. У 2018 році країну відвідали 41,4 мільйона міжнародних туристів. Найбільше повітряних прибутків було зі США (56,1% від загальної кількості), Канади - 11,5 % [8].

Пандемія суттєво вплинула на туристичний галузь Мексики, після міжнародного прибуття до країни у квітні 2020 року впали на 99,8% порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Це стало серйозним ударом для мексиканського туристичного ринку, адже понад 70 осіб, які працюють у цій сфері, втратили роботу. За підрахунками Світової туристичної організації Мексика вже втратила 129 млрд доларів США від туризму, і ці втрати ще зростатимуть.

Сучасні тенденції розвитку туризму в Україні

1. Сталий та екологічний туризм
 - Розвиток екотуризму: Зростає популярність подорожей до національних парків, заповідників і природних пам'яток України, таких як Карпати, Асканія-Нова, Шацькі озера.
 - Екологічні ініціативи: Впровадження екологічних практик у туристичних об'єктах, використання відновлюваних джерел енергії та зниження забруднення.
2. Туризм вихідного дня

- Короткострокові подорожі: Зростає популярність короткострокових подорожей вихідного дня до різних регіонів України, включаючи міський туризм у Києві, Львові, Одесі та інших великих містах.

- Внутрішній туризм: Збільшення інтересу до подорожей всередині країни, особливо під час пандемії COVID-19.

3. Цифровізація

- Інтернет-платформи: Використання онлайн-платформ для бронювання житла, транспорту та туристичних послуг, таких як Booking.com, Airbnb, місцеві сервіси.

- Цифровий маркетинг: Активне просування туристичних напрямків через соціальні мережі, блоги, веб-сайти та інші цифрові канали.

4. Розвиток інфраструктури

- Поліпшення транспортної мережі: Реконструкція доріг, модернізація залізничного транспорту, відкриття нових авіарейсів.

- Розвиток готельної бази: Будівництво нових готелів, реконструкція існуючих, розвиток сфери гостинності.

5. Культурний та історичний туризм

- Історичні маршрути: Популяризація історичних маршрутів, відвідування замків, палаців, музеїв.

- Фестивалі та події: Організація та проведення культурних фестивалів, музичних і театральних подій, що приваблюють туристів.

6. Гастрономічний туризм

- Місцева кухня: Відвідування ресторанів з автентичною українською кухнею, участь у гастрономічних фестивалях та майстер-класах.

Сучасні тенденції розвитку туризму в провідних країнах світу та в Україні показують важливість сталого розвитку, впровадження новітніх технологій, забезпечення безпеки та доступності для всіх категорій туристів. Акцент на унікальні культурні та природні ресурси, а також розвиток внутрішнього туризму сприяють економічному зростанню та підвищенню привабливості країн для туристів.

Щодо національної туристичної індустрії, то за даними прес-релізу Всесвітньої ради з подорожей і туризму, до початку пандемії привабливість України для туристів була досить низькою. У 2018 році загальний внесок України в глобальний туристичний сектор склав близько 5,5 мільярдів доларів, що відповідало 83 місяцям серед 185 країн за розміром внеску у світове ВВП від туризму. У 2019 році надходження від міжнародного туризму склали 1,9 мільярда доларів США, а загальні надходження від туристичного збору та податків з туристичної сфери зросли на 20,7%, досягнувши 4,2 мільярда гривень[16].

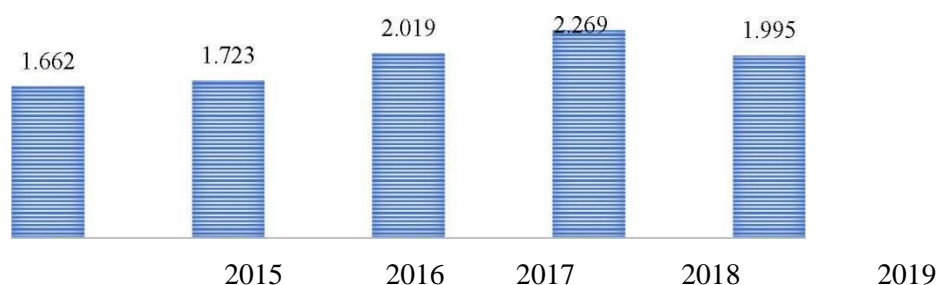

Рис. 2.3. Надходження від міжнародного туризму в Україні у 2015-2019 (млрд. дол. США)

Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму є важливою частиною економіки, де значна частина доходів надходить від юридичних осіб. Щороку туризм в Україні демонструє різні темпи розвитку наступного, на нього впливають різноманітні фактори. таким чином, між 2013 і 2015 роками ВВП України значно скоротився майже на половину через збройний конфлікт на сході країни, що призвів до масового внутрішнього переміщення багатьох її мешканців.

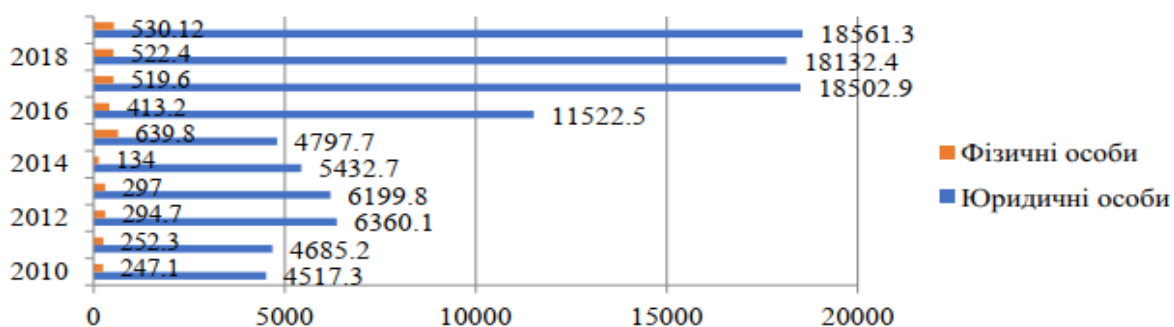

Рис. 2.4. Дохід від надання туристичних послуг в Україні за 2010 - 2019 рр., млн. грн.

За інформацією Держкомстату, у 2018 році Україну відвідали 14,2 млн. іноземців. Основна частина приїхала з приватною платою (рис. 2.5), а лише 38 958 осіб вїхав'їхали з приватною метою (рис. 2.9), а з туристичними цілями країну відвідало лише 38958 громадян.

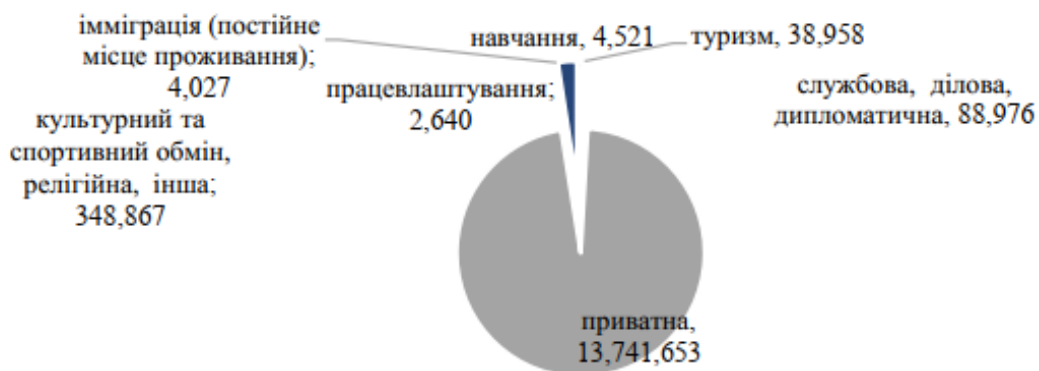

Рис. 2.5. Вїзд іноземних громадян в Україну за метою поїздки у 2018 р., осіб;

В останні роки зниження відвідуваності України іноземними туристами, що, ймовірно, пов'язано з низьким рівнем безпеки країни (127 місце зі 136). Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, демонструє нестабільні тенденції протягом періоду з 2010 по 2019 рік (рис. 2.6). Найбільше туристів було обслуговано в 2019 році.

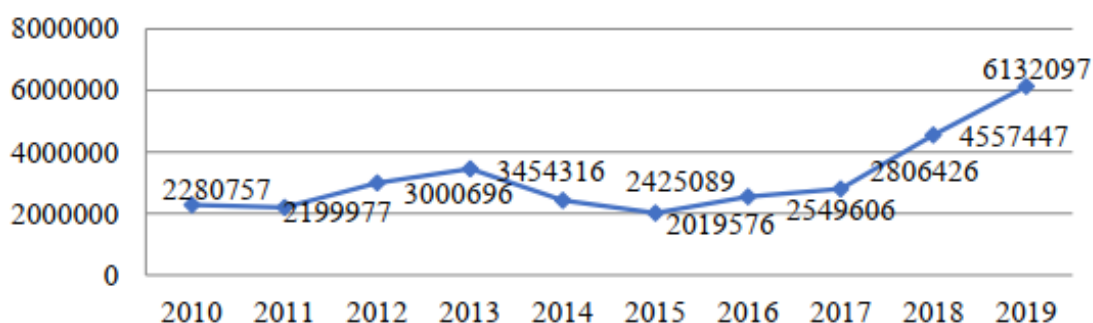

Рис. 2.6. Динаміка кількості обслуговуваних туристів 2010-2019 рр.

Отже, світова пандемія значно вплинула на розвиток не тільки національної, а й світової туристичної індустрії. Загалом, через пандемію

показники туристичної діяльності впали на 65 % у першій половині 2020 року, а кількість міжнародних прибутків скоротилася на 180 мільйонів осіб. За даними Всесвітньої туристичної організації, у порівнянні з 2020 роком, у США спостерігався спад на 36 %, в Європі - на 44 %, в Африці - на 35 %, на Близькому Сході - на 40 %, а в Азії та Тихоокеанському регіонах - на 51 %. В Україні також знижується туристична активність, а також значне відстава в реалізації заходів підтримки туристичної галузі, що ставить під загрозу її конкурентоспроможності. [52].

2.2. Аналіз впливу туризму на економічне зростання України та провідних туристичних країн

Оцінка впливу туризму на економічне зростання є складним і багатогранним процесом, який включає аналіз різних економічних показників та факторів. Розглянемо вплив туризму на економічне зростання в Україні та провідних туристичних країнах.

Вплив туризму на економічне зростання в Україні

1. Прямий внесок у ВВП

- За даними Державної служби статистики України, туристична галузь забезпечує близько 3-5% ВВП країни, з тенденцією до зростання. Це включає доходи від готелів, ресторанів, транспортних послуг, туристичних агентств тощо.

2. Створення робочих місць

- Туризм створює значну кількість робочих місць у сфері обслуговування, готельному бізнесі, транспорті та інших супутніх галузях. За оцінками, близько 10% робочої сили в Україні зайнято у туристичному секторі.

3. Платіжний баланс

- Туризм сприяє збільшенню надходжень від іноземних туристів, що покращує платіжний баланс країни. При цьому важливо стимулювати

розвиток внутрішнього туризму для зменшення відтоку валютних коштів за кордон.

4. Інфраструктурний розвиток

- Інвестиції у туристичну інфраструктуру, включаючи дороги, аеропорти, готелі та туристичні атракції, сприяють загальному економічному розвитку країни.

5. Регіональний розвиток

- Туризм сприяє розвитку регіонів, особливо тих, що мають природні або культурні туристичні ресурси. Це сприяє зменшенню регіональних диспропорцій у розвитку економіки.

Вплив туризму на економічне зростання провідних туристичних країн

1. Франція

- Туризм у Франції забезпечує близько 8-10% ВВП країни. Париж, Лазурний берег, винні регіони та численні культурні пам'ятки залучають мільйони туристів щороку.

- Туристична галузь створює близько 2 мільйонів робочих місць, що робить її важливим сектором зайнятості.

2. Іспанія

- Внесок туризму у ВВП Іспанії становить близько 12-14%. Популярні пляжні курорти, культурні та гастрономічні напрямки приваблюють туристів з усього світу.

- Туризм є одним з головних джерел надходжень іноземної валюти та створення робочих місць у країні.

3. Італія

- Італія отримує близько 10-12% ВВП від туризму. Основні туристичні напрямки включають Рим, Флоренцію, Венецію, а також численні виноробні та гастрономічні тури.

- Туризм створює значну кількість робочих місць та сприяє розвитку малого та середнього бізнесу.

4. США

- Туристичний сектор забезпечує близько 7-8% ВВП США, з великим внеском від внутрішнього туризму та міжнародних туристів, що відвідують Нью-Йорк, Лос-Анджелес, національні парки та інші атракції.

- Туризм є важливим джерелом доходів для місцевих бюджетів та створення робочих місць.

Порівняльний аналіз

1. Розмір економіки та структура ВВП

- Внесок туризму у ВВП України відносно менший порівняно з провідними туристичними країнами, що зумовлено меншим загальним обсягом туристичних потоків та обмеженими інвестиціями в інфраструктуру.

2. Зайнятість

- У провідних туристичних країнах значна частка робочої сили зайнята у туристичному секторі, що сприяє зниженню безробіття та розвитку навичок у сфері обслуговування. В Україні туризм також створює робочі місця, але потенціал галузі ще не повністю реалізований.

3. Інфраструктура

- Провідні туристичні країни мають розвинену інфраструктуру, що підтримує високий рівень обслуговування туристів. В Україні інфраструктура потребує модернізації та додаткових інвестицій для підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

4. Маркетинг та промоція

- Провідні туристичні країни активно просувають свої туристичні напрямки на міжнародному ринку через ефективні маркетингові кампанії. Україна робить кроки у цьому напрямку, але потребує більш активної та систематичної промоції [8].

Упродовж 2024 р. зареєстровано 5 млн відвідувань України іноземцями (річний приріст становить 5,6%), у тому числі 2,4 млн туристичних поїздок (приріст 1.1%) та 3,8 млн одноденних поїздок (приріст 2,2%). За схемою

розрахунків, рекомендованою ВТО, іноземні відвідувачі впродовж свого перебування в Україні в 2024 році залишили в ній 2,2 млрд дол.

У зв'язку з військовим станом, екологічних катастроф які випали на долю українців у 2024 р. громадяни України здійснили 13,4 млн закордонних поїздок (приріст становить 16.4%), у тому числі 8,7 млн туристичних (приріст 17,0%), решта - одноденні відвідування.

Близько 6,6 млн населення України здійснили різноманітні подорожі рідним краєм. Близько 16,0 млн відвідувачів зареєстровано музеями України та понад 1.6 млн екскурсантів турагентствами. За 2024 р туристичні підприємства, готелі та санаторно-курортні заклади України загальною кількістю 5744 одиниці реалізували власних послуг на суму 2.28 млрд грн, що становить 1,32% ВВП України та 3.3% за статтею «Виробництво послуг» Приріст сукупного обсягу реалізації порівняно з попереднім роком становив 17.1% У структурі платіжного балансу України 2024 р. за підрахунками НБУ експорт послуг за статтею «Подорожі» становив 10%, імпорт 15% За останні п'ять років кількість відвідань України іноземними громадянами збільшилась у 2.2 раза, а кількість іноземних туристів зросла на 19. За цей самий період у платіжному балансі України частка експорту послуг за статтею «Подорожі» зросла з 7 до 10% . [51]

Туристичний бізнес як складова економічного комплексу країни характеризується такими властивостями і функціями:

- має свою індустрію виробництва і надання послуг туристам;
- створює туристичні послуги, формує турпродукт і здійснює їх реалізацію;
- формує ринок туристичних послуг різного рівня комплексності;
- виступає мультиплікатором росту національного доходу, валового внутрішнього (національного) продукту, зайнятості населення, розвитку місцевої інфраструктури і підвищення рівня життя населення;
- є сферою, в якій дешево створюються робочі місця і забезпечується високий рівень ефективності й швидка окупність інвестицій;

- виступає ефективним засобом охорони навколишнього середовища та історико-культурної спадщини людства, що є матеріальною основою ресурсного потенціалу туризму, який утворює специфічну сферу діяльності;

- сумісність практично з усіма сферами, галузями і видами діяльності людини;

- має переваги в інтеграційних і глобалізаційних процесах, що відбуваються у світовому просторі.

Основною властивістю туризму є його здатність впливати на економіку регіону, країни і світу. На зв'язок між стадіями економічного розвитку країни і характерними рисами розвитку туризму одним з перших звернув увагу американський економіст П. Ротоу ще в 1959 р. Незважаючи на те, що моделі економічного впливу туризму на сферу економіки набагато ускладнилися, гіпотеза П. Ротоу не тільки не застаріла, а й продовжує підтверджуватися новими статистичними даними і сучасними тенденціями.

Якщо оцінювати Україну виходячи з теорії П. Ротоу, то її варто віднести до мінливого суспільства, в якому соціально-економічні умови сприяють пріоритетному розвитку внутрішнього та в'їзного туризму.

Нині туризм у світовій системі господарства займає провідні позиції. Він є невід'ємною складовою розвитку світового ринку. За оцінками Всесвітньої туристичної організації (ВТО), ще наприкінці 2000 р. туризм зайняв перше місце серед галузей світового господарського комплексу за обсягом експорту товарів і послуг. У сфері міжнародного туристичного обміну річний оборот склав понад 2 трлн дол. США. На туризм припадає 12% загальносвітового національного продукту, 7% світових інвестицій. Туризм забезпечує 5% податкових надходжень. Ще в 1996 р. за валютними надходженнями туризм обійшов експорт нафтопродуктів, телекомунікаційного устаткування, автомобілебудування і всіх інших видів послуг. [52]

Безпосередньо у світовій сфері туристичних послуг задіяно більше 260 млн осіб, що становить 10 % усіх працівників.

Туризм у цілому займає перше місце в світі щодо надання робочих місць.

Високими темпами розвивається міжнародний туризм у світі. Якщо в 1950 р. кількість міжнародних мандрівників становила 25 млн, то через 20 років (1970) - збільшилась до 165 млн, ще через 20 років (1990) досягла 450 млн, а в 2000 р. - становила майже 700 млн таких туристів.

І хоч на початку XXI ст. через трагічні події в світі уповільнились темпи приросту кількості подорожуючих до деяких країн, туризм у цілому розвивається досить динамічно.

За даними ВТО, загальна кількість туристів (міжнародних і внутрішніх) з урахуванням екскурсантів становить понад третину населення земної кулі, а прибуток від туризму в світі за 2003 р. перевищив 500 млрд дол. США.

Згідно з прогнозами, кількість подорожуючих уже найближчим часом зрівняється з населенням такої країни, як Китай, а надходження від туризму досягнуть одного трильйона доларів США. XXI ст. вважається століттям туризму. [50]

Україна має всі об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку не тільки внутрішнього, а й в'їзного та виїзного туризму. Маючи вигідне геополітичне розміщення, Україна володіє великим і туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, багатою флорою і фауною, культурно-історичними пам'ятками світового рівня та туристичною індустрією, яка швидко розвивається.

У затвердженій Кабінетом Міністрів України в 2001 р. список історичних місць внесено 402 міста і селища міського типу, історичні ареали яких розробляються, а деякі вже затверджені. За повідомленням Державного управління екології та природних ресурсів Донецької області, станом на 1 січня 2006 р. природно-заповідний фонд області нараховує 109 об'єктів площею 80174,09 га.

З огляду на місце і роль туризму в світовій економіці, Кабінет Міністрів України 29 квітня 2002 р. затвердив Державну програму розвитку туризму на 2002-2010 рр., у якій надано пріоритет розвитку виїзного і внутрішнього туризму. На основі державної програми розроблені і виконуються регіональні

програми та програми окремих туристичних центрів. Розвиток туризму в них узгоджено з такими секторами економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку і туристичного призначення. Туризм розглядається як один з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки.

Починаючи з 2001 р., обсяг споживання товарів і послуг туристичної сфери діяльності і галузей, що забезпечують внутрішні і міжнародні туристичні потоки в Україні, становив близько 22 млрд грн, а в 2004 р. цей показник зріс майже в 1,6 разу і становив 35 млрд грн.

Результатом виконання програми розвитку туризму в Україні стало перевищення темпів зростання кількості в'їзних туристів над виїзними. Зокрема, кількість в'їзних туристів порівняно з попереднім роком збільшилась у 2002 р. на 14,6 %, у 2003 р. - на 19,0, у 2004 р. — на 24,9, а виїзних у 2002 р. скоротилась на 0,8%, у 2003 р. - зросла на 0,4, у 2004 р. приріст становив 4,7%. Наведені співвідношення змін кількості в'їзних і виїзних туристів привели до того, що в 2004 р. кількість в'їзних туристів перевищила кількість виїзних на 16,5 % (у 2002 р. кількість виїзних туристів перевищувала кількість в'їзних на 20,2 %).

Особливо слід вказати на активізацію внутрішнього туризму. Так, приріст кількості внутрішніх туристів порівняно з попереднім роком у 2002 р. становив 4,1 %, у 2003 р. - 5,3, а в 2004 р. - 7,7%.

Говорячи про матеріальну базу України для прийняття туристів, слід сказати про наявність майже 5 тис. закладів для їхнього розміщення. На постійній основі в туристичній сфері діяльності в Україні працює понад 200 тис. осіб і майже 1 млн сезонних працівників. Загальний обсяг туристичного споживання збільшився в нашій країні у 2004 р. на 65,8 % порівняно з 2001 р. Туристичний сезон 2005 р. характеризується продовженням загальних позитивних тенденцій розвитку туризму, які спостерігалися, починаючи з 2001 р. За даними Держприкордонслужби України, темпи приросту кількості в'їзних туристів перевищили в 2005 р. темпи приросту кількості виїзних

туристів на 8%[51].

Реалізація державної політики розвитку туризму здійснюється шляхом:

- визначення пріоритетних напрямів туристичної діяльності;
- відновлення та охорони туристичних ресурсів;
- залучення громадян до раціонального використання вільного часу (змістовний відпочинок, ознайомлення з історико-культурною спадщиною, організація рекреації, оздоровлення і т.п.);
- удосконалення нормативно-правової та податкової бази туризму, адаптації її до світових стандартів і контролю за дотриманням законодавства;
- упровадження пільгових умов для малозабезпечених верств населення;
- стимулювання інвестицій у туризм і розвиток туристичних ресурсів;
- гарантії безпеки туристів, захисту їхніх прав, інтересів і майна;
- організації й розвитку системи наукового забезпечення туризму, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для сфери туризму;
- ліцензування туристичної діяльності, стандартизації та ідентифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу тощо;
- встановлення єдиної системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- розвитку співробітництва із закордонними країнами і міжнародними туристичними організаціями;
- участі в розробленні та реалізації міжнародних програм розвитку туризму тощо.

На розвиток туризму впливають як позитивні, так і негативні фактори, пов'язані з політичною, законодавчо-правовою та соціально-економічною ситуацією в країні і в світі. Наведені на рисунку фактори впливу на туризм в

Україні визначили цілі державного регулювання та пріоритетні напрями розвитку туристичного бізнесу, передбачені законом України «Про туризм».

Основні цілі державного регулювання туристичної діяльності»:

- забезпечення прав громадян на відпочинок, відновлення та зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;

<i>Фактори розвитку туризму</i>	
<i>Позитивні</i>	<i>Негативні</i>
Стабільність і відкритість політики та економіки	Напруженість у міжнародних відносинах
Зростання суспільного багатства і доходів населення	Нестабільність політики та закритість економіки
Скорочення робочого і збільшення вільного часу	Стагнація економіки та падіння добробуту населення
Розвиток транспорту, засобів комунікації та інформаційних технологій	Невпорядкованість туристичних ресурсів
Посилення урбанізації	Нерозвинутість індустрії туризму
Побудова інтелектуального суспільства	Нераціональне використання культурно-історичної і культурової спадщини й довкілля
Орієнтація країни на інтелектуальну економіку	Низький рівень доходів населення та нестача вільного часу
Заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму	Забруднення навколишнього середовища й екологічна небезпека
Зміцнення позицій України на світовому туристичному ринку	Юридичні обмеження туризму: заборона на вільне пересування туристів, наявність недоступних для туристів зон тощо
Спрощення та гармонізація податкового, валютного, митного, прикордонного та інших форм регулювання	Низький рівень знань про туризм серед населення, погана реклама
Стимулювання туризму для дітей,	Недооцінка ролі туризму в інтелектуалізації суспільства

<p>молоді, людей похилого віку, інвалідів і малозабезпечених сімей шляхом надання пільг</p>	<p>Відсутність ефективних стимулів інвестування розвитку індустрії туризму на рівні світових стандартів</p>
<p>Сприяння розвитку індустрії пріоритетної туристичної діяльності</p>	<p>Недооцінювання ролі туристичного бізнесу в наповненні бюджету</p>

Рис. 2.7 Умови розвитку туристичного бізнесу

- захист прав і законних інтересів туристів і суб'єктів туристичного бізнесу;
- відновлення та збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання й охорона при плануванні та забудові територій, на яких розміщені об'єкти туристичних відвідувань;
- створення сприятливих умов для удосконалення й розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

До основних пріоритетних напрямів державної політики розвитку туризму відносяться:

- удосконалення правових засад регулювання туристичних відносин;
- становлення туристичного бізнесу як високорентабельної галузі економіки;
- заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму та створення нових робочих місць;
- сприяння розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, сільського та екологічного (зеленого) туризму;
- розширення міжнародного співробітництва у сфері туристичної діяльності та утвердження України на світовому туристичному ринку;
- гармонізація законодавства України про туризм до світових вимог, створення нормативної бази функціонування систем стандартизації та сертифікації робіт і послуг в туристичному бізнесі тощо.

Розвиток туристичного бізнесу в Україні відбувається на ринкових

засадах, але не знаходиться у «вільному плаванні», бо регулюється державою на основі законодавства, національної політики і індикативного планування всіх видів туризму [52].

Туризм має значний потенціал для сприяння економічному зростанню як у провідних туристичних країнах, так і в Україні. Для максимізації позитивного впливу туризму на економіку України необхідно:

- Розвивати інфраструктуру та забезпечувати її відповідність міжнародним стандартам.
- Інвестувати в маркетинг та промоцію туристичних напрямків.
- Підтримувати сталий розвиток туризму, з акцентом на збереження природних та культурних ресурсів.
- Стимулювати розвиток внутрішнього туризму та підтримувати місцевий бізнес, пов'язаний з туристичною галуззю.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Туризм є важливою складовою економіки багатьох країн, особливо для країн, які мають значні природні, культурні або історичні ресурси.

Економічний вплив туризму оцінюється через зростання ВВП, створення робочих місць, збільшення надходжень до бюджету.

Основні показники впливу туризму на економіку: внесок у ВВП, створення робочих місць, розвиток інфраструктури, надходження валюти, зниження безробіття.

Пандемія призвела до значного скорочення міжнародних подорожей, що зумовило спад у туристичній сфері та негативно вплинуло на економіку багатьох країн.

Вплив туризму на економіку країни включає кілька ключових аспектів:

1. Зростання ВВП: Туризм генерує значний дохід, сприяючи зростанню валового внутрішнього продукту через надходження від туристичних послуг та товарів.

2. Залучення іноземної валюти: Завдяки іноземним туристам, країна отримує додаткові валютні надходження, що сприяє стабілізації національної валюти.

3. Створення робочих місць: Туризм забезпечує робочі місця в сферах гостинності, транспорту, роздрібною торгівлі, готелів та розваг.

4. Розвиток інфраструктури: Інвестиції в туристичні об'єкти стимулюють розвиток інфраструктури, що позитивно впливає на економіку і життя місцевого населення.

5. Стимулювання інших галузей: Туризм підтримує розвиток пов'язаних секторів економіки, таких як будівництво, харчова промисловість і транспорт.

Таким чином, туризм виступає важливим чинником економічного зростання та розвитку країни.

Туризм може бути потужним двигуном економічного зростання, але вимагає раціонального управління. Успішний розвиток туризму потребує збалансованого підходу, який враховує економічні, соціальні та екологічні чинники. Туризм є багатофункціональним сектором, здатним впливати на економіку через створення робочих місць, розвиток інфраструктури, забезпечення валютних надходжень та покращення платіжного балансу. Однак для довгострокової вигоди потрібна диверсифікація послуг, екологічна стійкість та інвестиції в інфраструктуру.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ІНШИХ КРАЇН

3.1 Методи сприяння розвитку туризму в Україні з урахуванням досвіду інших країн

Розвиток туризму в Україні можна забезпечити, використовуючи успішні практики провідних туристичних країн світу. Нижче наведені основні шляхи, які можуть сприяти цьому процесу:

1. Інфраструктурні інвестиції

Досвід: Іспанія, Франція, Італія

- Покращення транспортної інфраструктури: Інвестування в модернізацію доріг, залізничних мереж, аеропортів та морських портів.
- Розвиток туристичних кластерів: Створення інтегрованих туристичних кластерів, які об'єднують різні види туристичних послуг (готелі, ресторани, атракції).

Пропозиції для України:

- Модернізувати основні транспортні магістралі, що сполучають туристичні центри країни.
- Інвестувати в розвиток аеропортів і створення нових авіасполучень з ключовими ринками.
- Розвивати інфраструктуру в туристичних регіонах, таких як Карпати, Чорне море, Київ, Львів.

2. Сталий розвиток туризму

Досвід: Швеція, Нова Зеландія, Коста-Рика

- Екологічна відповідальність: Розвиток еко-туризму та впровадження екологічно відповідальних практик у туристичній галузі.
- Збереження культурної спадщини: Інвестування у збереження та відновлення історичних та культурних пам'яток.

Пропозиції для України:

- Впроваджувати програми сталого розвитку, які підтримують екотуризм та збереження природних ресурсів.
- Підтримувати ініціативи зі збереження культурної спадщини, включаючи реставрацію історичних пам'яток та створення музеїв.

3. Цифрові технології

Досвід: США, Сінгапур, Японія

- Мобільні додатки та платформи: Розвиток мобільних додатків для бронювання готелів, купівлі квитків, отримання інформації про туристичні об'єкти.
- Віртуальні тури та цифровий маркетинг: Використання VR та AR технологій для залучення туристів.

Пропозиції для України:

- Розробити та просувати мобільні додатки, що пропонують туристичні маршрути, бронювання та інші послуги.
- Використовувати цифровий маркетинг для популяризації українських туристичних об'єктів на міжнародній арені.

4. Підтримка місцевого бізнесу та розвитку людського капіталу

Досвід: Італія, Франція, Греція

- Підтримка місцевих підприємців: Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній галузі.
- Освіта та підготовка кадрів: Розвиток програм навчання та сертифікації для працівників туристичної сфери.

Пропозиції для України:

- Запровадити програми фінансової підтримки для малого та середнього бізнесу в туристичному секторі.
- Організувати курси і тренінги для підвищення кваліфікації працівників у сфері гостинності, гідів, операторів туристичних агентств.

5. Маркетинг та промоція

Досвід: Туреччина, Іспанія, Малайзія

- Національні та міжнародні кампанії: Проведення активних рекламних кампаній для просування країни як туристичної дестинації.
- Участь у міжнародних виставках та форумах: Представлення туристичних можливостей країни на міжнародних платформах [29].

Пропозиції для України:

- Запустити національні та міжнародні маркетингові кампанії для популяризації туристичних можливостей України.
- Брати участь у міжнародних туристичних виставках та форумах для залучення іноземних туристів і інвесторів.

6. Розвиток спеціалізованих видів туризму

Досвід: Швейцарія (гірськолижний туризм), Італія (гастрономічний туризм), Японія (культурний туризм)

- Гірськолижний та зимовий туризм: Розвиток курортів та інфраструктури для зимових видів спорту.
- Гастрономічний туризм: Просування місцевої кухні через кулінарні тури та фестивалі.
- Культурний туризм: Створення тематичних турів, які включають відвідування історичних та культурних пам'яток.

Пропозиції для України:

- Інвестувати в розвиток зимових курортів у Карпатах, створюючи сучасну інфраструктуру для зимових видів спорту.
- Просувати гастрономічний туризм через організацію кулінарних фестивалів, ярмарок та турів.
- Розробити тематичні культурні маршрути, які включають відвідування історичних міст, замків та музеїв [45].

Розвиток туризму в Україні потребує комплексного підходу, заснованого на кращих практиках провідних туристичних країн. Інвестиції в інфраструктуру, сталий розвиток, цифрові технології, підтримка місцевого бізнесу, активний маркетинг та промоція, а також розвиток спеціалізованих

видів туризму можуть сприяти перетворенню України на привабливий туристичний напрямок і стимулювати економічне зростання країни.

Економічне зростання країни у значній мірі залежить від постійного аналізу можливостей і загроз, які можуть стати перешкодою для розвитку міжнародного туризму. Для такого аналізу використання 80Т-аналіз, який на основі умов, що впливають на розвиток туристичного ринку України, а та

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що міжнародний туризм в Україні має багато переваг для розвитку, але також має і слабкі сторони (недостатній рівень обслуговування, недосконале законодавство, високі податки та витрати, зростання тарифів на комунальні послуги тощо), які підтримують його популяризацію. і вихід на зовнішні ринки. РЕ8Т-аналіз показав, що основними загрозами економічного та соціального характеру є зниження купівельної спроможності населення, високий рівень криміногенності, демонструє ефективний захист іноземних туристів поліцією та інші фактори, які формують негативне сприйняття України у туристів. Тому досвід інших країн буде корисним при розробці стратегії розвитку туризму у майбутньому.

Реалізація державної туристичної політики, спрямованої на залучення туристів, залежить від низки факторів, серед яких — рівень демократичності держави, політична стабільність, можливості для бюджетного та приватного фінансування, розвиток транспортної та готельної інфраструктури, а також толерантність і доброзичливість суспільства. Яскравим прикладом ефективного державного регулювання є США, де успішно функціонує Національне бюро подорожей і туризму. Воно є основним органом, що займається питаннями подорожей та туризму на федеральному рівні, а також служить зв'язковим ланцюгом між урядом та туристом.

У цьому контексті також є досвід Франції, де Міністерство туризму займається регулюванням цієї сфери та має широку структуру управління, що сприяє ефективній промоції туризму. В Україні доцільно створити комбіноване міністерство, яке не буде займатися тільки туризмом, але й

іншими суміжними або взаємодоповнюваними галузями. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації, у понад 80 країнах світу туристичний ринок входить до компетенції міністерств економічного блоку (економіки, торгівлі, транспорту, промисловості, фінансів), тоді як інші повноваження належать міністерствам соціального блоку (культури, екології, освіти, інформації, старовинностей та археології). Це відомо про те, що провідні туристичні країни об'єднують економічний та соціальний блоки для сприяння

Ця модель активно вибирає країни з привабливими туристичними ринками, такими як Угорщина, Іспанія, Індонезія, Туреччина, Йорданія, Малайзія, Кенія та інші. Для цього туризм є пріоритетною сферою економічного розвитку, що забезпечується через чіткий розподіл повноважень між центральною та регіональною адміністрацією. Головна посада таких спільних міністерств є гармонійним розвиток туристичного ринку забезпечення та інших економічних секторів, а також активна рекламна кампанія країни за кордоном як найбільш популярного туристичного ринку [44].

В Україні сьогодні за реалізацію політики у сфері туризму відповідають Департамент туризму та курортів, який є частиною Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, а також Державне агентство розвитку туризму України. Враховуючи успішний досвід Таїланду, де два міністерства — туризму та охорони здоров'я — працюють спільно, питання оптимізації цієї моделі в Україні є актуальним. Україна володіє значним потенціалом рекреаційних ресурсів, що дозволяє їй надавати високоякісні послуги в галузі оздоровлення, лікування та відпочинку туристів.

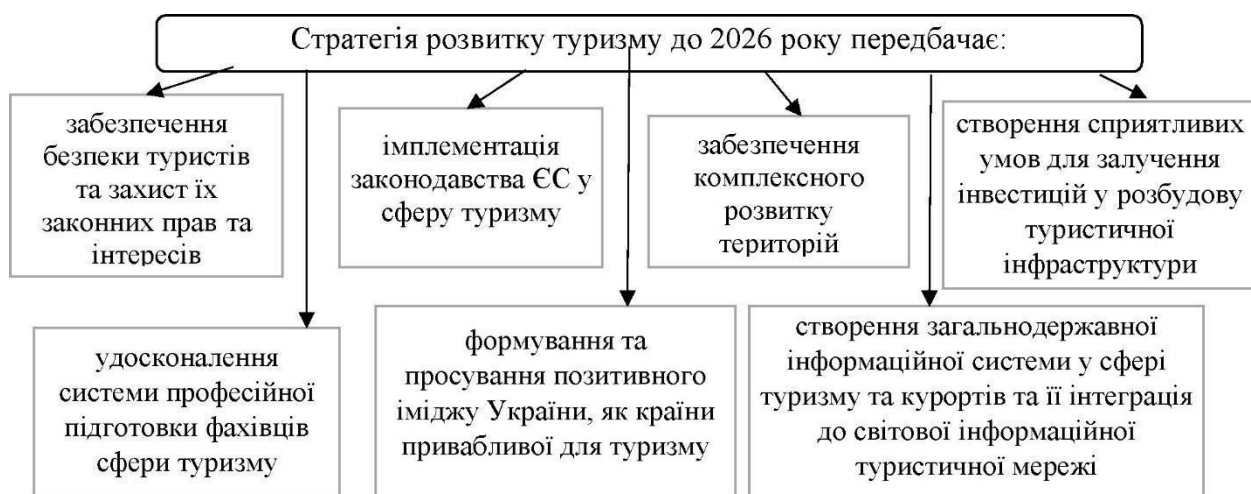
Основною проблемою залишається стан інфраструктури спеціалізованих засобів розміщення, що є ключовим для забезпечення надання лікувально-оздоровчих послуг на належному рівні. В Україні кількість таких закладів значно зменшилася, а старі інфраструктури потребують модернізації, особливо з урахуванням змін, спричинених глобальною пандемією. Сьогодні наявні спеціалізовані засоби розміщення мають морально та фізично застарілу

матеріальну базу, що істотно знижує якість обслуговування та конкурентоспроможність на міжнародному туристичному ринку.

На сьогоднішній день великі спеціалізовані засоби розміщення в Україні морально та фізично застаріли матеріальну базу, що негативно впливає на якість обслуговування та знижує конкурентоспроможність на світовому туристичному ринку. Розвиток медичного туризму в Україні є основною проблемою, для вирішення якої необхідно вжити низку заходів. Одним із основних завдань є забезпечення туристів достатньою кількістю сучасних спеціалізованих засобів розміщення. Крім того, для розвитку медичного туризму потрібно не тільки розширити наявну інфраструктуру, а й оновити матеріальну базу існуючих об'єктів, створивши умови для високоякісного обслуговування та комфорту.

Для розвитку медичного туризму в Україні необхідно вирішити низку важливих завдань, зокрема, збільшити кількість сучасних спеціалізованих засобів розміщення та модернізувати наявну матеріально-технічну базу. Також потрібно створити умови для висококваліфікованого обслуговування туристів і забезпечити комфортне перебування в країні.

У Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року від 16.03.2017 р. зазначено умови забезпечення прискореного розвитку сфери туризму, перетворення її у високоефективну, інтегровану галузь (табл. 3.1).

Оскільки туристичний бізнес включає в себе комунікаційну діяльність, яка об'єднує рекламу, іміджеву складову та інформаційне забезпечення, це має

допомогти досягти оптимальних умов для ефективного позиціонування туристичної пропозиції. Основними факторами ефективності цієї комунікації є рівень інформаційного супроводу туристичного продукту, здатність привернути увагу потенційних клієнтів до запропонованих об'єктів чи явищ, інформативність та здатність орієнтуватися в цифровому середовищі галузі. Враховуючи ці аспекти, розвиток і реалізація цілей цієї стратегії можуть стати важливим кроком у вирішенні проблеми недостатньої популяризації туризму як в Україні, так і за її межами.

У цьому контексті доцільно звернути увагу на досвід Китаю в галузі розвитку туризму через впровадження новітніх технологій. Для України важливим є збільшення використання пристроїв віртуальної та доповненої реальності, які дають можливість зануритися у віртуальну реальність, створюючи ефекти присутності в зоровому та звуковому форматах. Такі технології можуть значно полегшити надання туристичних послуг людям з обмеженими можливостями.

На базі цих технологій уже створюються різноманітні туристичні продукти, такі як аудіо-гиди та віртуальні екскурсії, а в майбутньому вони можуть суттєво змінити уявлення про туризм і призвести до справжньої революції в цій сфері. Одним з прикладів успіху є популярність програм доповненої реальності, зокрема мобільної гри *RocketPop*, яка інтегрує віртуальні елементи в реальний світ за допомогою мобільних пристроїв. Ця технологія може стати проривом у наданні екскурсійних послуг, дозволяючи створювати віртуальних гидів, віртуальні вказівники, а також доповнювати музейні експозиції віртуальними об'єктами та реконструкціями [44].

У період пандемії важливим залишається розвиток зеленого туризму в Україні. Останнім часом увага до віддалених регіонів стає пріоритетом для багатьох розвинених країн, таких як Великобританія, Німеччина, США, Франція, Японія тощо, що спонукає до вивчення їхнього досвіду та застосування на практиці в Україні. У наших регіонах основними проблемами для розвитку сільського зеленого туризму є транспортна доступність

(віддаленість туристичних локацій) та недостатньо розвинена інфраструктура сільських територій.

Відтак, для подолання цих бар'єрів необхідно вжити кілька заходів за підтримки місцевих і регіональних органів влади та територіальних громад, зокрема:

- Оновлення комунікаційної інфраструктури.
- Використання приватного транспорту для доставки туристів до віддалених місць відпочинку.
- Стимулювання розвитку малого туристичного підприємництва, зокрема в сільській місцевості, що дозволить покращити нічліжну базу та наблизити стандарти сільської гостинності до міжнародних вимог готельного сервісу.

Важливим для України є вивчення досвіду Таїланду. У 2018 році, з огляду на нерівномірний розподіл туристичного потоку по країні, влада Таїланду запустила кампанію під назвою «Відкриваємо нові відтінки Таїланду». Її метою було збільшити іноземний туристичний потік до центральних і північних провінцій на хвилі зростаючого інтересу до таїландської кухні, культурних традицій та пляжного відпочинку. Як результат, кількість іноземних туристів, що відвідали провінції Чіанграй, Чіангмай і Сукхотхай в першому кварталі 2018 року, зросла на 50% порівняно з аналогічним періодом попереднього року [45].

У Європі існують спеціальні програми розвитку внутрішнього туризму, на які приділяється значна увага. Це обумовлено тим, що внутрішній туризм відіграє важливу роль у стабільності національної економіки, оскільки сприяє перерозподілу національного доходу та має позитивний вплив на розвиток інших галузей економіки. В Україні організація привабливого туристичного продукту, що включає різноманіття основних та додаткових послуг, має стати ключовим завданням для розвитку туристичної галузі. Розвиток туризму в умовах пандемії має величезний потенціал для підтримки туристичного бізнесу та стабільності в цій сфері.

Ще одним важливим аспектом є залучення інвестицій у туристичну інфраструктуру, для чого необхідні активніші дії з боку держави. Одним із можливих кроків є тимчасове звільнення інвесторів-забудовників від податку на землю, як це практикується в таких країнах, як Грузія та Туреччина. Також варто розглянути створення механізмів довгострокової оренди землі на термін від 20 до 40 років. Крім того, важливим інструментом може стати створення Travel Hub — онлайн-платформи, де потенційні туристи зможуть ознайомитися з маршрутами, запропонованими туроператорами, знайти або замовити подорож за своїми уподобаннями або створити власний маршрут, а також вибрати готелі на маршруті. Використання такої системи дозволить не тільки оптимізувати витрати на подорожі, але й допоможе туристам самостійно розробляти маршрути, обирати місця для зупинок та отримувати рекомендації щодо безпеки подорожей від фахівців.

Аналізуючи міжнародний досвід, важливо забезпечити зацікавлений підхід до розвитку туризму з боку законодавчих та виконавчих органів влади, щоб туристична галузь стала частиною загальнонаціональної гуманітарної політики та пріоритетних напрямів розвитку країни. Туризм повинен враховуватися при вирішенні інших важливих національних питань. Впровадження заходів, запропонованих у дослідженні, дозволить підвищити ефективність управління туризмом, активно розвивати регіональну політику в цій сфері, забезпечувати координацію дій місцевих органів влади, громадських організацій та бізнесу. Це також сприятиме зростанню туристичних потоків на регіональних ринках послуг, створенню нових робочих місць, збільшенню надходжень до бюджетів різних рівнів і підвищенню міжнародного авторитету України як туристичної країни на світовій арені. Крім того, важливим є формування позитивного іміджу України як привабливої країни для відпочинку, а також стимулювання українців до внутрішнього туризму.

Отже, ринок туристичних послуг стає все більш конкурентним як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це вимагає розвитку та

удосконалення галузі, розбудови економічної системи та детального аналізу діяльності на місцевому і регіональному рівнях. Для того, щоб знайти найефективніші шляхи розвитку туристичної індустрії України, потрібно враховувати потенціал країни та можливість впровадження зарубіжного досвіду.

3.2 Розвиток культурного туризму регіону – Київської області

Україна має значний потенціал для розвитку культурного туризму завдяки багатій історичній та культурній спадщині. Софійський собор у Києві - пам'ятка архітектури і мистецтва, яка є частиною світової спадщини ЮНЕСКО. Києво-Печерська лавра - відомий православний монастирський комплекс. Львівський історичний центр є частиною світової спадщини ЮНЕСКО, відома своєю архітектурою та культурними заходами. Львівський оперний театр - один з найвідоміших театрів в Україні. Одеський оперний театр відомий своєю архітектурною красою та культурними подіями. Потьомкінські сходи - відомий архітектурний об'єкт, який приваблює туристів з усього світу. Кам'янець-Подільська фортеця - історичний замок, що є популярним туристичним об'єктом [49].

Що ж стосується Київської області.

Київська область поділяється на 25 адміністративних районів, тут розташовано 25 міст, 30 селищ, 1221 село. Найбільші міста: Біла Церква, Бровари, Бориспіль, Фастів.

Загальна чисельність населення області становить 1850 тис. осіб. Область утворено 27 лютого 1932 р., але з того часу її межі кілька разів змінювалися. Нині вона межує на заході з Житомирською і Вінницькою, на сході – з Полтавською і Чернігівською, на півдні – з Черкаською областями України, а на півночі – з Гомельською областю Білорусії.

Київська область – столичний регіон і абсолютним лідером за туристичною популярністю тут є столиця та адміністративний центр – Київ. Причому це лідер не лише Київщини, а й усієї України. Але й крім Києва в

регіоні вистачає туристично привабливих об'єктів. В першу чергу це Біла Церква з парком «Олександрія» та Переяслав-Хмельницький із скансеном. Також увагу туристів привертають Пархомівка (із однією з найгарніших у країні церков), Томашівка (із панським маєтком Хоєцьких), Васильків (із собором Антонія та Феодосія), Фастів (із Воздвиженським костьолом та Покровською церквою), Сулимівка (із фортифікаційною Покровською церквою), Ромашки (з однією з найбільших церков України).

В області багато оригінальних зразків дерев'яного зодчества. Деякі дерев'яні церкви є справжніми архітектурними шедеврами. Наприклад, у Кожанці, Сухолісах, Синяві, Житніх Горах, Півнях, Тулинцях, Вільхівці, Селищі, Малій Стариці, Малій Березанці, Лукасах, Лехнівці.

Справжній захват у туристів викликають споруди водяних млинів на Росі та її притоках. На особливу увагу заслуговують млини у Городищі-Пустоварівському, Синяві, Пугачівці, Бушевому, Чубинцях, Буках. У тих же Буках розташований один із найгарніших в Україні замських житлових комплексів (маєтків). А ще значною популярністю користується село Ковалівка за свій по-європейському модернізований центр.

Київщина славиться своїми казково-мальовничими ландшафтами. Особливою славою користуються краєвиди долини Дніпра (Трипілля, Витаців, Ржищів та ін.). Значну популярність мають і гористо-кам'яністі пейзажі долини Росі (Глибичка, Чмирівка, Бородані, Богуслав, Біла Церква та ін.). Також серед річок області надпопулярною є красуня Десна – рай для рибалок та байдарочників [50].

Не можливо не згадати про іноваційні місця для релаксу та відпочинку:

- CUPOLLAND – екоглемпінг, купольні будиночки для відпочинку.
(м. Біла Церква)
- Tree house lodge – будинок на дереві у лісі з чаном, каміном та грилем. (поблизу м. Макарів)

- Lisova kazka – база відпочинку з басейнами, лазнями, джакузі, чанами.
- Zoo 12 months – зоопарк з аквазоною
- Біопарк ”Золотий Фазан”

2020 рік розгорнув для всіх нас новий світ. Світ, у якому кожна нація, кожна країна почали вивчати себе наново. Банальна причина - неможливість мандрувати планетою - відкрила для багатьох внутрішній туризм.

Україна - не виняток. Саме у 2020-му чимало українців вперше дізналися про Рожеве озеро на Херсонщині, Васильківські Карпати на Київщині, кварцовий кар'єр на Харківщині чи проїхалися старовинними замками. Та що й казати, з туристичними принадами нам дійсно пощастило!

Команда Made in Ukraine цього року вирішила поїхати по селах України - аби відвідати садиби й невеличкі виноробні господарства, поспілкуватися з фермерами, що не тільки виготовляють продукцію, а й радо приймають туристів. Аби побачити, як відроджуються села завдяки активним громадам, і знайти наші українські, Прованс і Тоскану або навіть щось набагато гарніше! Адже наші села - не лише щедра житниця. Це той самий мальовничий садок з хрущами біля хати, неймовірні сходи сонця й надзвичайні краєвиди, маленькі річки й маловідомі озера, сучасні будинки та старовинні споруди, старі сади та облаштовані за новою європейською модою клумби біля будинків. Зрештою, це гостинні, працьовиті люди, які не прагнуть перебиратися у місто, бо їхнє щастя та доля там, де вони народилися, де навчилися від батьків-дідів ремеслам і господарству.

Їхня робота це перша спроба показати гарні українські села, познайомити з їхніми жителями та традиційними промислами, розповісти легенди й невігдані історії. А головне, довести, що цікава подорож - це зовсім не обов'язково про широкі траси чи велелюдний аеропорт. Часто трапляється так, що найцікавіше можна побачити на маловідомих стежинах - і тут вам у нагоді стане книжка, яку ви тримаєте в руках. Отже, насолоджуйтеся

незабутніми мандрівками і відкривайте для себе Україну - завжди різну, іноді зовсім незнайому і водночас дуже рідну.

Село Витачів, Обухівського району, Київської області належить до найдавніших в Україні поселень та славиться неймовірними видами на Дніпро. Карколомні панорами з крутих пагорбів уздовж ріки просто обов'язкові для мисливців за ефектними фото. Це тихе й затишне місце поки ще не набуло туристичної популярності - восени та взимку тут немає натовпів відвідувачів, тож ніхто не заважатиме насолодитися атмосферою та милуватися закрутистими розливами Дніпра й розсипом маленьких острівців. Ці первісні краєвиди бентежать питанням: як? Як ця запаморочлива краса примудрилася зберегтися лише в годині їзди від гамірливої столиці?

До речі, як Київ, Витачів може похвалитися тисячолітньою історію-поселення бере початок у X столітті, коли вперше згадується у древніх манускриптах Візантії як містечко Витичів. Назва походить від особливостей річки, яка ніби виточила в цьому місці два незвичайні завороти. У тодішньому містечку була збудована фортеця дитинець, яка оберігала жителів від нападів степових племен і слугувала місцем проведення з'їздів князів. А вже у 60-ті роки XX століття під час розкопок археологам вдалося знайти частини тогочасних будівель, веж та оборонних споруд.

Сива давнина и неймовірна природа наповнюють цей край потужною енергетикою - тут відчуваєш хвилювання й наснагу. Справжнім місцем сили вважається гора Красуха на околиці села, що є найвищою точкою Обухівщини, - з неї як на долоні постає захоплююча перспектива Витачіва, Дніпра й усього Лівобережжя. Гора вважається курганом, і за деякими відомостями її вік становить майже 2000 років. А ще дорогою можна заїхати у Трипілля, що зовсім поруч, за 10 кілометрів від Витачіва, та відвідати Музей трипільської куль тури, що занурює в один з найдавніших, найцікавіших і найзагадковіших періодів нашої історії.

Село Велика Бугаївка, Васильківського району, Київської області. Аби побачити щось неймовірне, інколи досить протягнути руку. Або трохи більше:

не полінитися сісти в машину - і через 40 хвилин сільська дорога відкриває нові обрії. Таке трапляється: начебто знайомі місця показують себе із зовсім іншого боку. Велика Бугаївка - саме таке місце: 50 кілометрів від Києва, 750 жителів і безліч невігданих історій, що вистачить на три підручника та десятки історичних романів.

Відома з XV століття, Бугаївка встигла побувати у складі і Князівства Литовського, і Гетьманщини, і Московщини, бачила чимало полководців, належала багатьом намісникам. Та не лише багатою історією зачаровує цей край. Інстаблогерів з усієї країни приваблюють незрівнянні краєвиди «Васильківських Карпат» - така назва сьогодні популярніша за історичну. Часом тутешні місця називають українською Ісландією. І все через рясно вкриті запашним різнотрав'ям крутосхили заввишки до 30 метрів - з дев'ятиповерховий будинок. А коли трава жовкне, осінні барви лише додають колориту.

Екоферма Sheerland. На пагорбах «Васильківських Карпат» пасуться на роздоллі доглянуті вівці й кози. Справжня пасторальна ідилія: біля сараю розставлені бідони для молока, у stodолі розкидане сіно, трохи далі видніються колоритні стоги. Різьблені лавочки під деревами, льох з дикого каменю і скрізь кури та гуси. А ось там віслюк пригощається запропонованим яблуком. Якщо робити рейтинг найпопулярніших фотомісць для українського інстаграму, то Sheerland буде якщо не першим, то точно другим, поступаючись хіба що приморській Санжійці. Екоферма Sheerland - сімейна справа. 15 років тому її власниця Ольга Вакула разом із чоловіком Сергієм придбали дикий яр. Побудували ферму, потроху облаштувавши так, щоб око відпочивало. Тут дав ознаки досвід роботи пані Ольги в міжнародному туризмі. Сьогодні вона спрямовує цей досвід на розвиток українського екотуризму особисто зустрічаючи гостей і вкладаючи душу в поліпшення цього дивовижного куточка, що став «місцем сили» для всіх, хто прагне відпочити від шаленого ритму міських буднів.

Культурний туризм має великий потенціал для стимулювання економічного зростання та збереження культурної спадщини в Україні. Впровадження успішних практик провідних туристичних країн, інвестування в інфраструктуру, активний маркетинг, організація культурних заходів та підтримка місцевих ініціатив сприятимуть розвитку культурного туризму і підвищенню привабливості України на міжнародному туристичному ринку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Київська область є значною мірою багатою на історико-культурну спадщину, що створює значний потенціал для розвитку культурного туризму. Тут знайдені численні пам'ятки архітектури, музеї, природні ландшафти та місця, пов'язані з історичними подіями. Основні напрями розвитку культурного туризму в області є:

1. **Історичні пам'ятки та архітектура:** Києво-Печерська Лавра, Софійський собор є одними з найвизначніших пам'яток, які приваблюють велику кількість туристів. Ці святини мають як релігійну, так і культурну цінність, музей під відкритим небом в Пирогові - етнографічний музей під відкритим небом, що відображає традиційний спосіб життя різних регіонів України. Це популярні об'єкти культурного туризму, де туристи можуть ознайомитися з архітектурою та побутом українських селян минулих століть та ін.;

2. **Історичні події та місця пам'яті:** Битва під Крутами, місця пам'яті Другої світової війни;

3. **Музеї та галереї:** Київська область має безліч музеїв, які охоплюють різну тематику: від національної історії, мистецтва до сучасної культури. Це,

зокрема, Музей народної архітектури та побуту України, Музей Трипільської культури в селі Трипілля.

4. Екскурсійні маршрути: створення тематичних екскурсійних маршрутів пов'язаних з видатними українськими особистостями, такими як Тарас Шевченко, Іван Франко чи Григорій Сковорода, можуть стати, цікавим рішенням розвитку туризму. Наприклад, Золота підкова Київщини.

5. Подієвий туризм: фестиваль середньовічної культури в "Парку Київська Русь".

6. Екотуризм та природні заповідники адже Київщина має значний потенціал для екологічного туризму, який також можна поєднувати з культурним туризмом. Наприклад, національні природні парки такий як "Голосіївський" та ландшафтні заповідники такий як Канівський заповідник, є досить популярними серед туристів.

Розвиток культурного туризму в Київській області є напрямом економічного і соціального зростання регіону. Тип туризму передбачає відвідування історико-культурних пам'яток, музеїв, місць, пов'язаних із видатними подіями та особистостями. Київщина має багату культурну спадщину, яка є місцем фактором для залучення туристів як з України, так і з-за кордону.

Культурний туризм в Київській області має значний потенціал завдяки історико-культурній спадщині, унікальним пам'яткам та подіям, які приваблюють багатих як внутрішніх, так і міжнародних туристів.

Розвиток культурного туризму в Київській області потребує комплексного підходу, який включає як збереження історичних пам'яток, так і модернізацію туристичної інфраструктури. Інтеграція нових технологій, просування культурних заходів та міжнародна промоція сприятимуть підвищенню привабливості регіону на глобальному туристичному ринку.

ВИСНОВКИ

З першого розділу можна зробити висновок, що збільшення кількості міжнародних туристичних прибуттів позитивно впливає на зростання ВВП країни, сприяє розвитку підприємств, які працюють у туристичній сфері, а також веде до створення нових робочих місць і підвищення доходів громадян (це підтверджується структурно-логічною схемою). Аналіз практики туристичних країн лідерів показує, що ефективне функціонування туристичної індустрії залежить від значних інвестицій у сферу туризму, як це практикується в США, або від поєднання успішної роботи двох міністерств (туризму та охорони здоров'я), як у Таїланді, або ж від наявності добре організованої структури управління, як у Франції, Макао, США та інших країнах.

У другому розділі висвітлено, що пандемія істотно вплинула на туристичну галузь провідних країн, зокрема й на економіку України, оскільки зменшилися туристичні потоки і, відповідно, надходження до державних бюджетів від міжнародного туризму. Модель Зсаїєгрії показала, що при збільшенні доходів від туризму на 1% ВВП країни зростає на 1,07%, що свідчить про позитивний вплив туризму на економічний розвиток.

Кластерний аналіз показав, що найбільше доходів від туризму отримують США, в той час як Іспанія, Німеччина, Франція та Таїланд займають наступний кластер (країни, що добре заробляють на туризмі). Україна та Угорщина знаходяться в останньому кластері і належать до країн з низьким доходом від туризму.

З третього розділу можна зробити висновок, що серед основних проблем, які гальмують розвиток туризму в Україні, є нестабільна політична ситуація, збройний конфлікт, інфляція, недостатнє державне регулювання цієї

галузі, низький рівень популяризації внутрішнього туризму, мовний бар'єр та технологічна відсталість галузі. Україні слід запозичити досвід Таїланду в популяризації віддалених регіонів, активно просуваючи вітчизняний туристичний продукт через потужні рекламні кампанії, брифінги, бізнес-форуми для залучення інвесторів та інші заходи.

Усі ми зараз вчимося мандрувати Україною. Бачити в ній особливе і красиве, історичне та сучасне. Шукати місця, які створені природою та збережені людьми. Знаходити тих, хто у своїх містах та селах розвиває культуру, промисловість і туризм. Дізнаватися історії людей, які вирішили просто добре робити свою справу і зберігати традиції. Бачити символи цілих поколінь та свої власні. Відкривати відомі місця і ті, до яких не часто доїжджають туристи. Є дуже багато локацій, що справді варті уваги, серед яких є багато привабливих, історично важливих культурно цінних туристичних місць. Усіх їх просто не можливо було умістити на сторінках роботи. Тому тут можна знайти як дуже відомі та навіть ключові пам'ятки країни, так і маловідомі місця, які ще не набули великої популярності серед туристів, і в цьому їхній особливий шарм.

Обираючи місце для подорожі, варто визначитися з тим, що саме людина хоче отримати і як далеко готова їхати. Сповнена вражень мандрівка можлива у будь-якій частині України, навіть там, де найменше цього очікуєш. Можна їхати в замок, а дорогою пропустити поворот і потрапити до красивого озера, яке справить незабутнє враження. Можна виїхати на годину пізніше запланованого і застати в дорозі найдивовижніший у своєму житті захід сонця. Можна їхати в музей, а зустріти його власника і перейнятися життєвою історією цієї людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Плецан Х. Ретроспективний аналіз розвитку та реформування національного туристичного ринку: зарубіжний досвід і можливості адаптації в Україні. 2020. URL: <http://tourism.knu.km.edu.ua/article/view/207491>
2. Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник. - Київ: Атіка, 2006. - 264 с.
3. Кудінова І. П. Туризм як фактор соціально-економічного розвитку та його інноваційні напрями. *Bioeconomics and agrarian business*/ 2019. URL: <http://doi.org/10.31548/bioeconomy2019.01.050>
4. Борушак М. І. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів : монографія / М. І. Борушак. – Львів: ІРД НАНУ, 2006. – 288 с.
5. Ільїна О. В. Туризм. Рекреаційна географія : Поняття і терміни : довідник / О. В. Ільїна. – Луцьк: Терен, 2004. – 104 с.
6. Євтушенко В. А., Рахман М. С., Мангушев Д. С. Вплив міжнародного туризму на економічний розвиток та імідж окремої країни. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 2017. URL: https://www.problecon.com/export_pdf.pdf
7. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму: Навч. посіб. для закл. освіт. – К.: Наук. світ, 2003. – 203 с. – Бібліогр.: с. 200.
8. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія / О. О.
9. Карачина Н., Савіцька О. Розвиток міжнародного туризму в Україні у контексті світової інтеграції. *Молодий вчений*. 2014. № 5 (08). 109-113 с.

10. Парфіненко А. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Вип. 126. Ч. 1. 12-23 с.
11. Мальовничі села України. Історії, легенди, ремесла. / Юлія Савостіна. – К.: «МІУ Продакшн», 2020. – 120 с., іл.
12. Фіногєєва С. М., Колосінська Н. М. Аспекти впливу туристичної діяльності на економіку країни. Збірник наукових праць: Людина віртуальна: нові горизонти. 2018
13. URL:
https://virtus.conferenceukraine.com.ua/2_ManVirtutal/2018/conf41.pdf#page=237
14. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму : навчальний посібник / І. В. Смаль. – Ніжин, 2004. – 264 с.
15. Юхновська Ю. О. Вплив глобалізації та євроінтеграції на туристичну галузь України. URL: <https://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.u30.pdf>
16. Подлепіна П. О. Міжнародний туризм як рушійна сила економічного поступу країн, що розвиваються. URL: <https://journals.khnu.km.uakon/pdfbase/2018>
17. Клименко Ю. О. Старовинні парки Київщини. – К. – 2003. – 62 с.
18. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
19. Стручок Н. М., Замрій О. М. Управління туристичним бізнесом в глобальному просторі. Науковий вісник Ужгородського Університету. 2020. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.1\(55\).49-53](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.1(55).49-53)
20. Офіційний сайт Всесвітньої Туристської Організації. - URL: <http://www2.unwto.org>.
21. National Travel and Tourism Office (NTTO). URL: <https://travel.trade.gov>

22. Головашенко О.В. Туризм як форма соціальної активності людини: соціально-філософський аналіз: автореф. дис... к.філос.н.: 09.00.03. - Запоріжжя, 2002. - 20 с.
23. Галасюк С. С. Основні напрями розвитку туристичного ринку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Індустрія гостинності в країнах Європи". Сімферополь, 2008. 43-46 с.
24. Мельниченко О.А., Величко Л.Ю. Сучасні концепції державного регулювання розвитку індустрії туризму // Державне будівництво. - 2015. - №2. - URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2015-2/doc/2/02.pdf>.
25. Опанашук Ю. Я. Туристичний бізнес в Україні: стан та перспективи розвитку. Розвиток секторів та галузей. URL: <http://sedu.kneu.edu.ua/article/view>
26. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
27. Бартошук О.В. Концептуальні підходи до формування стратегії розвитку туристичної галузі // Економічний часопис-XXI. - 2012. - №3-4. - С.38-41.
28. Валентюк І.В. Організаційно-економічні механізми державного регулювання туристичної сфери України: автореф. дис... к.держ.упр.: 25.00.02. - Київ, 2005. - 20 с.
29. Федорченко В. К., Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні: Навч. посіб. / Передм. В. А. Смоляя. – К.: Вища шк., 2002. – 195 с.: іл.
30. Мунін Г. Б., Карягін Ю. О., Роглев Х. Й., Руденко С. І. Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу. Навч. Посібн. / Під загальною редакцією М. М. Поплавського і О. О. Гаца – К. Кондор, 2008. – 460 с.
31. Бартошук О.В. Моделі розвитку індустрії туризму (зарубіжний досвід) // Держава та регіони. Серія "Економіка та підприємництво". - 2011. - №2. - С.62-68.
32. Бондаренко М.П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму // Економічний часопис-XXI. - 2012. - №3-4. - С.19-22.

33. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
34. Дубодєлова А.В., Кулиняк І.Я., Бондаренко Ю.Г. Кластерний підхід до аналізу розвитку міжнародного туризму в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. - 2014. - Вип.24.6. - С.195-201.
35. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку : навчальний посібник / Д. М. Стеченко. – К.: Вища школа, 2002. – 334 с.
36. Мінекономрозвитку: в 2018 році Україну стали більше відвідувати туристи Західної Європи, США, Китаю. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. 2019. URL: <http://www.me.gov.ua/>
37. Опанащук Ю. Я. Туристичний бізнес в Україні: стан та перспективи розвитку. Розвиток секторів та галузей. URL: <http://sedu.kneu.edu.ua/article/view>
38. Алмашій В.В. Стан та основні напрямки розвитку туризму як невід’ємної складової транскордонного співробітництва Закарпаття // Теорія та практика державного управління. - 2014. - №4. - С.233-241.
39. Килин О. В., Вітер О. М. Місце державного регулювання у розвитку туристичної галузі України. Збалансоване природокористування. 2020. №1. URL:<http://journals.uran.ua/bnusing/article/view/203923/206505>.
40. Радченко О. В., Радченко О.О. Роль та завдання держави у сфері розвитку туристичної галузі України. Державно-управлінські студії. 2019. № 11. URL: <http://journal.ipk.edu.ua/index.php/Dyc/article/view/77/75>
41. Ахмедова О.О. Можливості використання світового досвіду державного регулювання у сфері туризму в Україні // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління". - 2016. - №1. - С.32-37.
42. Чекалюк В.В. Туризм як чинник формування державного іміджу // Інформаційне суспільство. - 2014. - Вип.19. - С.13-16.

43. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80)
44. Літинська В.А. Роль та значення туризму в економіці України та світу // Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Економічні науки". - 2013. - №6. - Т.1. - С.229-233.
45. Візерська М. С. Застосування новітніх технологій. Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України: матер. IV Всеукр. інтернет-конф., 24 травня. Черкаси. 2019 р. 105-110 с.
46. 100 найкращих місць для подорожей Україною / Марина Маричева. – К.: ТОВ «МІУ Продакшн», 2020. – 208 с., іл.
47. Арсененко І. А., Донченко Л. М., Донець І. А. Регіональні тенденції розвитку сільського зеленого туризму Україні. URL: [http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5181/1/Стаття%20Арсененко 201](http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5181/1/Стаття%20Арсененко%20201)
48. Коцан Н., Мазурець Р., Соляний Д. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в Тайланді. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2018. URL: <http://www.esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/15788/1/21.pdf>
49. Путівник. Кітвіська область / Авт. – упоряд. Б. В. Мефедов. – К.: Богдана, 2005. – 312 с.: Іл. 480. – Текст укр., англ.
50. Кобченко А. А. Сучасний стан розвитку підприємств туристичної галузі України. Економічний простір. 2020. № 153. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/451>
51. Нікітенко К. С. Особливості розвитку туризму в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. Випуск 2. 2020. URL: <http://tnv-economy.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/46/44>
52. Шелеметьєва Т. В. Пропозиції щодо підвищення ефективності та удосконалення системи управління розвитком туризму в Україні. Економіка та управління національним господарством 2019. 64 с. URL: irbis-nbuv.gov.ua

53. Максим Рітус. Архітектурні шедеври України. Київ і столична область. Фотоальбом – Упорядник Валентин Кондратюк. Післямова Анатолія Серикова// Бібліотека журналу «Пам'ятки України». Книга 161. – Київ: Видавничий дім журналу «Пам'ятки України», 2003. – 400 с.